

श्रीमद्भागवतप्रसंगः ॥ चक्षुःश्रवणं स्पर्शं घ्राणि चो रगाश्च स्मृत्यागुणाः ॥
ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ २३ ॥ इत्येकमत्रोक्तं ॥ २४ ॥

1.607

આજ્ઞા સહકાથિ

1.607

ASHA ARCHIVES

यस्य देवे परमं निर्यथा देवे तथा गुरो तस्यैते कथिता ह्यथः प्रकाशं ते महात्मनः ॥

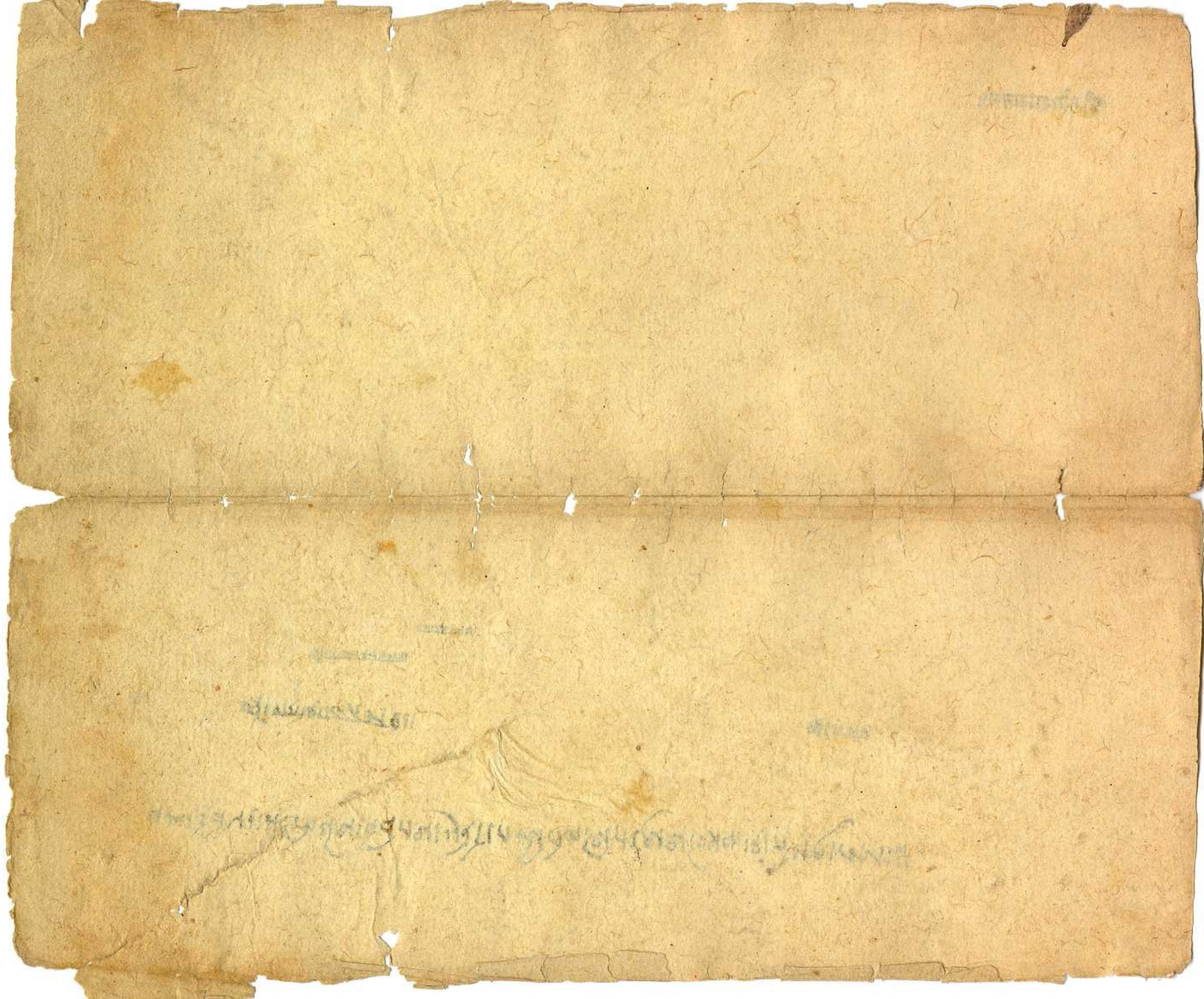
श्रीगणेशाय नमः ॥

श्रीगणेश

श्रीगणेशाय नमः ॥

गणाय नमः

अथर्ववेद

श्रीगणेशाय नमः

भारतं वैश्वदण्डं च समुद्रमपि च

त्वत्ति श्रीगणेशाय नमः

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय
ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

11611.

五
五

॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥
॥ श्रीकृष्णाय नमः ॥
॥ गुरुभ्यो नमः ॥
॥ सर्वे भूतानि सुखी भवेयुः ॥
॥ अस्तु ॥

III
5
51
55
16 4
11611

11: كَلَامُ اللَّهِ

अ० ध्या० श्रीगोशायनमः॥ ॥ सर्वस्य हे॥ तस्य परमाश्रितम्॥ अनुदात्तं च॥ नित्यवीर्यस्योः॥ परैर्वर्जने॥ असंशयः प्रादुर्गतो॥ ३
पर्यध्वंसः सामीप्ये॥ वाक्योदात्तं त्रितयास्तयासनतिकोणतकुत्सनभस्मिनेषु॥ एकं बहुवीर्यं हिक्त्र॥ आवाधेव॥ कर्मधारयबहुतरपदेषु॥
प्रकोर्युरावचस्य॥ अष्टौ प्रियसुखयोरन्तरस्याम्॥ यथास्वियथायमम्॥ इदं सत्यमर्यादावचनबुद्ध्या यज्ञपात्रप्रयोगाभि
व्यक्तिषु॥ पदस्य पदात्त॥ अनुदात्तं सर्वमपादादौ॥ आमे त्रितस्य च॥ युष्मदस्मदोः षष्ठेऽन्तुर्भाद्वितीयाश्च योवान्तावौ॥ १॥ बहुवच
नस्य॥ त्वमौ द्वितीयायाः॥ नववाहौ हवयुक्ते॥ पश्याथैश्वर्यानालोचने॥ सपूर्वायाः प्रथमाया विभाषा॥ तिङो गोत्रादीनि कुत्सना
भीक्ष्णयोः॥ तिङः तिङः॥ नलुट्॥ निपातैर्यद्यदि हंतकुवित्ते चैत्राकश्चिद्यत्रयुक्तम्॥ नहप्रत्पारंभे॥ सत्पप्रभे॥ अगात्प्रति
लोमे॥ हिच॥ इदं स्यनेकमपि साकांक्षम्॥ यावद्यथाभ्याम्॥ पूजायां नानंतरम्॥ उपसर्गव्यवेतश्च॥ तुपश्यपरयतौ हः पूजाया
म्॥ २॥ अहोच॥ शेषे विभाषा॥ पुणवपरिप्सायाम्॥ ननित्यतुज्ञेषणायाम्॥ किंक्रियाप्रभेन उपसर्गमपत्तिषिद्धम्॥ लोपे वि
भाषा॥ इहमन्ये प्रहसेत्यब्जान्त्वपूर्वम्॥ किं वृत्तं अविदुतरम्॥ अहो उदाहोचानंतरम्॥ शेषे विभाषा॥ गत्यर्थलोपल

दनवेकारके सर्वान्यत्र ॥ लोच ॥ विनाशिते सपसर्गमनुत्तमम् ॥ हन्तवा ॥ आम एकान्तरमामं वितमं नंतिके ॥ यद्वितपरं दृष्टि ॥ नवविदिवगोत्रा
दिततामैडितेषु गतेः ॥ वादिषु च ॥ चवायोगे प्रथमा ॥ हेर्त्विक्षियायाम् ॥ ३ ॥ अहेति विनियोगे च ॥ बाहलोपस्वेत्यवधारणाम् ॥ वा
दिलोपे विभाषा ॥ वैवावेति वदं दसि ॥ एकान्ताभ्यां समर्थाभ्याम् ॥ यद्वत्तन्ति त्पम् ॥ पूजानात् पूजितमनुदात्तम् ॥ सर्गतिरपि
तिङ् ॥ कुत्सने च रूप्यगोत्रादौ ॥ गतिर्गते ॥ तिङि चोदात्तवति ॥ आमं वितं पूर्वमविद्यमानवत् ॥ नामं विते समानाधिकरणे सा
मान्यवचनम् ॥ विनाशितं विषयवत् ॥ सर्वस्य बहुवचनस्य शेषे हेति वतुर्दश ॥ ५ ॥ इति अष्टमोऽध्यायः प्रथमः पादः ॥ ५ ॥ पूर्वमसिद्ध
म् ॥ नलोपः प्रतिपदिकांतस्य ॥ नडि संवृत्तिः ॥ नादुपधायाश्च मतोर्वीयवादिभ्यः ॥ रुयः ॥ संज्ञायाम् ॥ आसं दीवदक्षिवश्च कीवत्कीदीवदुमशक्च
र्मशक्ती ॥ उदन्वानुदधौ च ॥ राजन्वान्सीराज्ये ॥ दृदसीनः ॥ अंतोनु ॥ नाढ्यस्य ॥ कपोरोरः ॥ उपसर्गस्यायतौ ॥ त्रौयडि ॥
॥ अचिविभाषा ॥ पेश्चघांकयोः ॥ संयोगांतस्य लोपः ॥ एत्सस्य ॥ धिव ॥ रुलो रुलि ॥ ह्रस्वांदगात् ॥ इट् ईडि ॥ स्कोः संयोगा
द्योस्तेव ॥ वोः कुः ॥ होः ॥ दोः धातोर्धः ॥ र्वदुर्मुहुरुहस्तीहं ॥ नहोर्धः ॥ आहस्थः ॥ विश्वभस्त्रसज्जम् जयजराजधा

पैकैकस्पृश्वः॥ ओमभादने॥ येयवकर्मणि॥ पणवृष्टेः॥ याज्यातः॥ बृहस्पिष्यशेषद्वौषधवहनामोदे॥ अग्नीषेणपरस्प
व॥ विभाषापृष्टप्रतिवचने॥ निष्पद्यानुयोगेव॥ अमेदितंभर्त्सने॥ अंगपुक्तंतिङाकाक्षम्॥ विचार्यमाण
नाम्॥ पूर्वतुभाषायाम्॥ प्रतिश्रवणेच॥ अनुदात्तप्रश्नातामिप्रजितयोः॥ ५॥ विदितिबोपमार्थप्रयुज्यमा
ने॥ उपरिस्विदासीदितिच॥ स्वरितमाम्नेडितेसूयासंमतिकोपकुत्सनेषु॥ क्षियाशीः प्रेषेषुतिङाकाक्षम्॥ अ
नन्तस्पिप्रश्मारचानयोः॥ सुतविचरदुर्तौ॥ एवोप्रगल्हस्यादूरादूतेपूर्वस्यार्विस्वादुतरस्तेजौ॥ तयोर्धावविसंस्तुताया
म्॥ पूर्वत्राविषधेर्नसैतर्त्विदिन्यष्टौ॥ ॥ इतिअष्टमाध्यायस्पृष्टितीयःपादः॥ ॥ मतुवसोरुसंबुद्धौद्वंद्वसि॥
अत्रानुनासिकःपूर्वस्पृष्टुवा॥ आतेतिनित्यम्॥ अनुनासिकात्परोनुस्वारः॥ समःसुटि॥ पुमःखय्यंपे॥ अश्क
व्यप्रशान्॥ उभयर्दु॥ दीर्घादटिसमानपदे॥ न्दन्वे॥ स्वतावान्पायो॥ कानाम्नेडितम्॥ छौ० लोपः॥ रोदि॥ ख
खसानयोर्विसर्जनीयः॥ रोसुपि॥ भोभो अद्योअपूर्वस्पयोशि॥ बोर्लघुप्रयत्नतरःशाकणयनम्॥ लोपः

शाकल्यस्य ॥ श्रोतो गंग्यस्य ॥ ॥ ३ ॥ अत्रिचपेदे ॥ हिसिसेवेषाम् ॥ मोनुस्वारः ॥ नश्वापदान्तस्पर्जलि ॥ मोरजिसमः कै ॥ हेम
पेरवा ॥ नपेरन ॥ ह्येः बुकडुकशरि ॥ ३ः सिधुठ ॥ नश्वा ॥ शितुक् ॥ ५ मोद्रस्वादकिं मुणितपम् ॥ मयउजोवोवा ॥ विसर्जनी
यस्यसः ॥ शर्परे विसर्जनीय ॥ वाशरि ॥ कुपे ॥ कपोच ॥ सोपदोदे ॥ रूपाषः ॥ नमस्पुरसोर्गत्यो ॥ २ ॥ ईदुदुपधस्य वाप्रत्यय
स्य ॥ अधः शिरसिपेदे ॥ कास्काविषुत ॥ द्रक्षि बाप्राम्पितयोः ॥ कः करत्करतिकृधिक्रतेषु नदितेः ॥ पञ्चम्पाः परवधर्थे ॥ पा
तौबबहुल्मम् ॥ ४ ॥ ध्याः पतिपुत्रपृष्ठपारपदपयस्योयेषु ॥ इश्यावा ॥ अपदान्तस्पर्जद्वन्तः ॥ सहेः साः ३ः सः ॥ इशकोः ॥ नु
म्विसर्जनीयसर्व्यवायेपि ॥ रथादिष्वभ्यासेन वासस्य ॥ उपसर्गित्सुनोतिसुवतिस्व तिस्रो भतिस्थासेनयसेनयसेधसि
वसंजस्वजाम् ॥ सदिरप्रतेः ॥ संभेव ॥ अत्रवाच्चात्वंनाविदूर्ययोः ॥ वे अस्वनो भोजने ॥ परिनिविभ्यः सेवसितसयसि
बुसस्सुदस्सुस्वजाम् ॥ सिवादीनां वा व्यवायेपि ॥ अन्तुविपर्यभिनिभ्यः स्पन्दतेर प्राणिषु ॥ वेः स्कांदे निष्ठायां
॥ पेरश्च ॥ परिस्कांदप्राव्य भरतेषु ॥ स्फुरितस्फुल्लोत्पोर्निर्निविभ्यः ॥ वेः स्कांद्निर्निभ्यः ॥ इणः षीध्वंलुङ्लि राम

यंधो ग्रात्र ॥ विभाषे ८ ॥ समासे ङलेः संग ॥ ४ ॥ भीरोः स्नानम् ॥ अग्नेः स्तुतो मसोमाः ॥ इपोतिरायुषः स्तोमः ॥ मातृपितृभ्याम्
सा ॥ मातृपितृभ्यामन्यतरस्याम् ॥ अभिनिसः स्तनः शब्दसंज्ञायाम् ॥ उगसर्गप्रादुर्भ्यामस्ति यश्च परः ॥ सुविनिर्दुर्भ्यः सु
पिस्त्रुतिसमाः ॥ निनिर्दिभ्यां स्नातकौ शले ॥ सूत्रं प्रति स्नातम् ॥ कपिष्ठलोगो जे ॥ प्रष्टोप्रगामिनि ॥ वृक्षासनयो विष्टरः ॥
इन्दोनामिव ॥ गवियुधिभ्यां स्थिरः ॥ विकुशानिपरिभ्यः स्थलम् ॥ जम्बाम्वगोभूमिसव्यापद्विगिकुशे कुशं कङ्कुमं त्रिपु
त्रिपरमेवर्हिर्दिक्त्रिभ्यः स्मः ॥ शुषनादिषु च ॥ इति संज्ञायाम् ग्रात्र ॥ नक्षत्राद्वा ॥ ५ ॥ ह्रस्वादिनां द्विते ॥ निसस्तप
ता वनासेवने ॥ युष्मत्तत्तत्क्षुप्तेतः पादम् ॥ यद्गुप्ते केषाम् ॥ स्तुतस्तोमयोऽङ्कन्दसि ॥ रर्वपरातुः सुञ्जः ॥ सुनेतेः स
सने ॥ सद्विस्वङ्गोः परस्पलिदि ॥ नव्यनिभ्योऽङ्कन्दसि ॥ मत्तुवसोरुजिसेदुदुपवस्तौति रायोति रायो ॥ भीरोऽङ्क
स्नातादावेकोनविंशति ॥ ॥ इति अष्टमाध्यायस्य तृतीयपादः ॥ ॥ रषाम्भानोरुः समानपदे ॥ अङ्कुषाङ्कु
म्भववायेपि ॥ रर्वपरात्संज्ञायाम् गः ॥ वनं पुरगामि अकसिद्युक्ता सारिकाकोटराग्नेभ्यः ॥ प्रातिरन्तः शरेऽङ्कुषे

४
८
अ. धी

क्षात्रकार्यखदिरपीयूषाभ्योसंज्ञायामपि॥ विभयोषधिवनस्पतिभ्यः॥ अहोदन्तात्॥ वाहनमाहितात्॥ पानेदेशे॥ वाभावक
रणयोः॥ प्रातिपदिकांतनुम्विभक्तिषु च॥ एकाजुतरपेदरा॥ कुमतिश्च॥ उपसर्गादसमासेपिशोपेक्षस्य॥ हिनुमिना॥ आ
निलोद॥ नेर्गदनदनपदद्युमास्फतिहन्त्रियातिवातिद्रातिस्मातिवपतिवहतिशाम्पतिचिनोतिदिधिषु च॥ शेषेविभा
षाकाषाकरवादावषान्नउपेदेशे॥ अनितेः॥ अत्रः॥॥॥ उभोसाभ्यासस्य॥ हनेरत्पूर्वस्य॥ वमोर्वा॥ अंतरेदेशे॥ अ
यनश्च॥ कृन्दस्परहवप्रहात्॥ तश्चधातुस्थोरुषुभ्यः॥ उपसर्गादहलम्॥ कृत्यवः॥ ऐर्विभाषा॥ हलन्त्येजुपधात्॥ ३
ओः सनुमः॥ वानिंमनिं क्षनिंराम्॥ नभाभूरकमिगमिथायिवेपाम्॥ घात्पदान्तात्॥ नशेः षान्तस्य॥ पदान्तस्य॥ पद
ववायेपि॥ द्रुन्नादिषु च॥ स्तोभुनाशुः॥ २॥ द्रुनाष्टुः॥ नपदान्ताष्टोरनाम्॥ तोः षिः॥ शात्॥ यरोनुनासिकेनुना
सिकोवा॥ अवोरह्नाभ्यां द्वे॥ अनविच॥ नादिन्याक्रोशोपुत्रस्य॥ शरोवि॥ त्रिभ्रभ्यतिषुशकटायनस्य॥
सर्वत्रशाकल्पस्य॥ दीर्घादावार्वाणाम्॥ ऋत्वांजरोरशि॥ अभ्यासेचर्व॥ खरिच॥ वावसाने॥ अशोप्र २१

करणे संत्वादेः प्रकरणे च संत्पनेन रात्रं नेत्रं तितुत्रतयसिस्तरकसेषु च एषां दशानामिष्टान् शस्त्रं योत्रं
योत्कं लोत्रं तोत्रं तोत्रं सेत्कं मेद्रं पत्रं दंष्ट्रानधी हलस्वरयोः पुवः एजोः करणेष्टन् तत्रेत्करणहलस्
कारयो एवपवः हलस्यस्वरस्य वा योत्रं मुखमित्यर्थः अतिस्त्रधस्त्रस्त्रनसहचरश्चः अरिचं लविचं ध
विचं सविचं सहिचं चरिचं उवः संज्ञार्था पविचं अयोणादयः कृपायाजिमितं दिसाध्यश्चभ्यउण् करोती
निकरुः आतो युक् वायुः पायुः गुदं जायुरेव धं मायुः पित्तं स्वादुः साधोति परकार्यमितिसाधुः आ
शुशीलं हरिमितयोर्देवः दुगतौ अस्मात् हरिमितयोरुपपद्योः कुः सचडित् हरिभिर्देवते हरिदुः ह
सुः मितद्रवति मितद्रुः समुद्रः शते च शतधा द्रवतीति शतद्रुर्नदीभेदः अंद्रं भर्जं ककेलककेलधूरि
धिषुः एते कूपप्रस्र्याता निपात्यते शमैर्दः वाङ्मलकात् रसं ज्ञात्वा तस्य एषादेशा इदं च न भवति श्रंठः स्या
त्पुंसि गोपतौ कमेरुः कमठः कलुपे पुंसि भाउभेदेन पुंसकमिति मेदिनी रमेष्टिश्च रामठं हिं गुशेमेः स्वः शं

त्वकणेषुः कंठः जमंताडुः जमितिमत्पाहारः रंजोस्त्रील गुडेपि स्यादित्यमरः रंजाम्बिकपण्योच विधवा मां
 च पोषिति इति मेदिनी त्वंजोस्त्रीशकलेचे सुविफारमणिभेदयो रिति मोदिनी मनज्ञाने मंडः पंचांगलेराक
 भेदे क्रीवंतुमत्तनीति मेदिनी पतिचंडिभ्यामालज् पातालं नागलोके स्याद्विवरेवडवानले इति मेदिनी चंडा
 लोमातंगः प्रज्ञादित्यादणिचांडालोपीत्क ज्वलदतः तन्न कुलालवरुडकर्मारनिषादचंडालमित्रामित्रे
 भ्यश्चुंदसीति चंडालरात्रात्वाये अणं विदधतावार्ति केनतभ्राष्येणच सहिविरेधात् गनाम्यघोः गं
 गाअडुः पुरोडाशः भजः किंतु इच भजोगन् कित्स्यान्नस्य नुच्च भंगाः खिंगलिधुस्मादाः शृणातेर्द्रस्व
 श्चु श्रंगं अर्ति लसद्गुसधसि सुभायावापरि य सिनीभ्योमन् एभ्यश्चतुर्देशभ्योमन् अभ्यश्चतुर्देशः स्त्रो
 मः सोमः होमः समौ गमनं धर्मः सेमं कुंशलं सोमं भाम आदित्यः यामः वामः शो भनडुष्योः पद्यं य स्मो
 हे गरजः नेमः अतते पिलोपश्च मन्त्रस्य यस्यार्पणं लोपो न प्रकृतेः अन्यथा उदित्येव ब्रूयात् जरत्तरस्त्रि

राम०

व्यविमगासुपधायाश्च एषासुपधावकारयोरूह्यौ सुलादावनुनासिकादौ च प्रत्यये अत्र किं तीति नानुवर्तने
अवतेतु निरुक्ते ओतुरिति दर्शनात् स्वरादिपाठादव्ययत्वं अवतीति ओम् नसेराच ग्नामः अवि सि वि सि
सुषिभ्यः कित् ऊर्मनगरं स्य मोरत्रिमः सिमः सर्वः श्रममग्निसमीपयोः घर्मः यधातो निर्वातो यं गीष्मः
न सते निर्वातो यं अरु प्रुषितलटि कणि खरि वित्रिभ्यः कन् अरुः शुष्यः स्यादतु सूर्ययोः लद्वा पसि
भेदः फलं च कण्वं पापं खद्वा वि श्वं कनि न्यु ह्वित सिराजि धन्विद्यु प्रतिरिवः यौतीति पुवा ह्वार्द्रः तसा
राजा धन्वामरुः धन्वरा सनं द्युवा सूर्यः प्रतिदीव्यत्यस्मिन्मति दिवा दिवसः उषिकुषिगार्तिभ्यरन् ओषः
कोषं गाथा अथोभिधेयरेव लप्रयोजन निरतिष्ठ पात्तुदिव चिरि चिसिचिभ्यस्तुक् पीयोरविर्धनं
पीयं तीर्थं शास्त्रा ध्वर सेत्रो पायो ध्यायमं त्रिषु अवतार षैजुषांभः स्त्रीरजस्कच विशुतमिति विश्वः
तुत्योग्निः उक्छु सामभेदः नक्छु वाङ्मलकादवे रपि रिक्छु मक्छु धनं वसु सिक्छु ग्लानु दिभ्यां गेः ग्लोः उक्छु

ध्रुवपंडोरित्योव ग्लोकरोति कृमेजंतरतिसिद्धे नियमार्थमिदं उणादिप्रत्ययांतः च्यंत एवेति गमेडोः गोर्नोदि
 त्येवलीवर्देकिरणऋतु भेदयोः स्त्रीतुस्यादिनिभा रत्यांभ्रमौतुस रभा वपिन स्त्रियोः स्वर्गवज्जां वुरश्मिदग्वा
 णलो मसु वाडुलकान्तद्युतेरपिडोः धौस्त्रीखगो तरिह्योः एतेडैः एः भ्रमेश्चुडुः भ्रः उदेर्नलोपश्चचाष
 च ओदनः गमेर्गश्चचाषुच गगनं कृष्ट जिर्मदिनिधाजः स्युः किरणः पुरणः समुद्रः वृजनमंतरिस्मर्मदनं
 स्तोत्रं निधनं कुलनाशयोः ध्वेषे धिषचसंज्ञायां धिषणोगुहः धिषणाधीः त्वष्टुनसनेष्टु होत पोत भ्रात
 जामात पित इहित एते तत्तत्तजं ता निपासंते नम्रा इत्यादि सावसेर्ज्ञेन स्वसायते हृदिश्चभाषासु भ्रात
 वर्गस्य यातरः स्युः परस्परं नजिचनदेः नन्दति नर्नादा इहृष्ट द्विर्नानुवर्तत इत्येके नर्नादादु स्वसायत्युने
 नन्दानंदिनीचसे तिश्चार्णवः दिवेभ्रः देवादेवरी स्वामिनोदे हृदेवरी नपनेर्डिञ्चननरी अर्चिरुचिद्रुसपिछा
 दिहृदिभ्य इतिः अर्चिः शोचिरीषिः हर्षिः सर्पिः इस्मनन्नकिञ्चछा दे इहृसुः छदिः पटलं छदिः हंहेर्मलोप

रामः

श्रुवर्हिर्नोकुशरुष्मणोः द्युतेरिसिन्नादेश्रजः ज्योतिः जनेरुसिः जनुर्जननं अर्तिपृथपिपजितनिधनेतपिभ्यो
नित् अरुः परुर्मेयिः वपुः यजुः तनुः तनुषीधनुरस्त्रियांतपुः सस्योग्निश्चात्रुष एतेर्णिञ् आषुः आयुषी
च स्तेः शिञ्चस्सः मुहेः किञ्च मुद्गरव्ययं पानीविषिभ्यः षः रस्यस्यस्मादात्मानमिति पापंतयोगात्पापः
नेषः पुतेहितः वेष्पः पानीयंस्तुवोदीर्घश्चात्स्वः समुद्रायः स्रग्भ्यां निञ्चात्कित्स्वः वाङ्मलका
दृत्स्वः रूपः कुसुभ्यां च कुर्वन्ति मंडूका अस्मिन्निति रूपः पुर्वन्तिवध्नन्ति अस्मिन् यशस्मिति रूपः त्वष्पश्चित्
शष्पवाष्प रूपपपेतल्याः सप्तैते यप्रत्ययांता नि पात्यंते स्तनित्दृषिपुषिगरिमदिभ्यो णेरिलुच् अ
पामंतेति णेरप्स्तनपिलुः हर्षपिलुः षोषपिलुः गदपिलुः मदपिलुर्मदिरा अत्रोः सरः अस्तरं व
सेश्च वत्सरः परिवत्सरः कृश्रुश्लिक्लिगदिभ्यो भचकारभः शारभः शालभः कलभ्यः गर्दभः ऋषिर्
षिभ्यां कित्स्वभः ऋषभः रासिवल्लिभ्यां च रासभः वल्लुभः नियोमिः नेमिः अर्तेरुच्चक्रमिः भुवः कि

त्रभूमिः विज्याज्वरिभ्यो निःवाङ्मुलकास्मत्त्वम् वेणि ज्योतः कृणिः स्रव विभ्यां कित् स्रहिरउ कुताः
 वृल्लर्सीनयमेवयोः अंगेर्निर्नेलोपश्च अग्निः वहिष्मिष्णुपुद्गुल्लाहात्त्व रिभ्यो नित्र वट्टिः श्रेणिः श्रोणिः
 योनिः द्रोणिः ग्लानिः हानिः तूष्णिः पातेडेतिः पतिः सूडः क्रिः सरिः आदिरादिभूराभिम्पः
 क्रिन् अद्रिः शद्रिः शर्कराभूरिभ्यो रंश्रुभिः ब्रह्मावलिमलितनिम्पः कपन् वलयं मलयः तनयः
 माहाससिभ्यो न्यः मायातायासस्यं वङ्मुलकात्सर्वं दसिणवामयोः जनेर्यक्ये विभाषाजन्मं पुद्गजाया
 सर्वधातुभ्यश्च पचिरग्निः तुडिः वलिः वटिः यजिः काशतर्तिकाशिः मनिः मस्त्रिः केलिः मसीप
 रिणागेमसिः बोधिः नंदिः कलिः हरिर्विष्णोवहाविद्रेभे के सिंहेहमेखौ चंद्रे कीलेप्लवंगी चयमेवातेचकी
 तितः उगुपधात्किन् कृषिः ऋषिः शरुषिः मनेरतउच्च सनिः जनिघसिभ्यामिण् जनिर्जननं घासिर्भ
 ह्युमग्निश्च अचरः रविः तरिः पविः कविः अरिः कुंठिकं प्योर्नेलोपश्च कुडिः कपिः रूषेः वसूः रूकः

रामः

कृषेर्वर्णे न कस्यात् कृष्णः दाभाभ्यानुः दानुर्दाता भानुः विषेः किञ्च विष्णुः सितनिजनिगमिमसिसच
विधाञ्च कृशिभ्यलुन् सेतुः तंतुः जंतुः गंतुः मलुदधिर्महं सक्तुः ओतुः धातुः क्रोष्टुः अवितृष्टुर्जं भिभ्यर्
अवीर्नरीरजस्वलातरीः स्तरीः तंत्रीः यापोः किट्टेच यपीः यपीः स्यात्सोमस्तर्पयोः वातममीः निपा
तोयं लक्ष्मेर्मुट्च लक्ष्मीः सर्वधातुभ्यो मनिन् कर्मवर्म भस्मजन्म शर्म वृहेर्नोचनः नकारस्य अकारः ब्रह्म
तत्त्वंतपोवेदो ब्रह्माविप्रः प्रजापतिः नामन्सीमन् व्योमन् एमन् लोमन् पाप्मन् धामन् सप्तनिपात्यन्तेसा
तिभ्यामनिन्मनिणौ साम आत्माह निमन्निभ्यांसिकन् हंसिकाहंसयोषिति मसिका गिस्तुडच गरुडः
मृदभसोदिः शरत् शरत्तद्वद्वकूलयोः भसदजघनं त्यजितनियमिभ्योडित्त्पदतदयदएतेलुट्च
एतद् पुष्पसिभ्यामदिक्त्वं अहं ईदेः कमिन्नलोयश्च रंकायतेदिमिः किम् सर्वधातुभ्यश्चनवल्गं अ
स्तु अमिचिमिदिशसिभ्यः कः अन्नं चित्रं मिर्नं शास्त्रं उबोद्गस्तुश्चनः स्थापतेईट् ल्नीस्त्वः स्मन्स्

हं पातेऽमुक्तं न प्रमानं वसेतिः वलिर्नाभेरुधोदयोः सावसेः सल्लिवोनसेः वितल्लिः सर्वधातुभ्योक्तं न चे
 नः सरः पपः अशोदैवने सदचरेवने सुतौ यशः उज्ज्वलोपश्रुजः श्रयनेः स्वांगेशिरः किञ्च श्रयनेः शिर
 आदेशोक्तं किञ्च शिरः अतैरुच्चरः शराजिभ्यां किञ्च भुवः रजः वसेणित्वा सो वल्लचदेरादेशु छः छ
 रः पचिवविभ्यां कृत् पससीतुस्मत्तौ पसौवसः नजिह्न हव अने हविधाजो वेधचवेधाः चंद्रे मोडि
 त् चंद्रोपपदान्माडोसिः सचडित् चंद्रमाः उषः किञ्च उषः अपसरः सतैरप्रपूर्वादसिः मायेणामंभ
 मिअसरसः वशोकनसिः उशाना अदिभुवोडुनत् अमुत्तं गुधेरुमः गोधूमः नहेः क्रोहलोपश्रुत्तं
 उदिचेतौसिः उच्चैः नौदीर्घश्च नीचैः पूत्रोमण्णुनसिंहध्रुवश्च यत्तत्पयः पुण्यं उदिहणातेरजलोपर्व
 पदांत्तं गोपश्च उदां डित्त्वनैर्मुद्रचोदात्तः अजलचडित् धातोर्मुद्रमुखं अमेः सन् अंसः मुहेः रवो
 मूर्ध्व मूर्ध्वः नहेर्हलोपश्च नखः शीङो ह्रस्वश्च शिखा माड-ऊस्वोमपचमपूरुखः जनेषन्लोपश्च जरा कि

रप्पः

शेरनूलो लोपश्च केशः फलेरितजादेश्चः पलितं कृजादिभ्यः संज्ञार्थावन् करकः कट्कः कर्कनरकं नरको
नारको चेति द्विरूप केशः चीकयतेराद्यंतविपर्ययश्च कीचकः जनेररश्च जठरं हर्यतेः कम्पनृहिरचहि
रण्यं कृजः पासः कर्पासः विल्वादितात्कार्यसंज्ञार्थोत्तेरः ऊर्णादधातेर्षत्तुद्विधाभ्यं चतेरुनश्चत्वा
रः प्राततेररन् प्रातः अमेत्युद्व अंतः दहैर्गौलोपोदश्चनः गप्रत्यये धातोर्त्यस्य लोपोदस्य नः
नगः हतेरश्च घुरश्च घोरं तरतेरिः नयः गृहेरनिः गृह्णिः प्रयेरमश्च मयमः परेश्च चरमः मंगेरल
श्च मंगलं उणादयो बहुलं एतेवर्तमाने संज्ञार्थावकुलं स्युः केचिद्विहिते अप्रत्ययः संज्ञासुधातु
रूपाणि प्रत्ययाश्चततः परे कार्यादिधातुर्वधमेतच्छास्त्रमुणादिसुतुसन्नुलो क्रियार्था क्रिया
र्थार्था क्रियार्थार्था क्रियायासुपमरेधातोरेतौ सः प्रातत्वाद्ययत्वं कृष्णद्रष्टुं यानि कृष्णं द्रष्टुं को
पाति कालसमपवेलास्तुमुन् कालः समपवेलावाभोर्कुं भोवे सिद्धावस्थापने धातुर्थेवाच्येधा

नोर्ध्वपाकः अक्षतेरिचकारकेसंज्ञायाम् कर्तेभिन्नेकारकेष्वर्धजिचभावकरणयोः स्नेहलोपः रागः भ
 नयोः किंरंजत्यस्मिन्निर्गः निवासचिनिशरीरोपसमाधानेष्वारेक्षकः एष्विनोतेर्ध्वज्ज्आरेक्षकः उ
 पसमाधानंराशीकरणं निकायः आकायः कायः गोमयनिकायः एस्त्वरुवर्णोतादच्ययः र्क
 दोरप् र्कवर्णोतादुवर्णोतादयकरः गरः शरः पवः लवः लवः पवः घजयैकविधानं प्रसू
 विप्रः दितः क्रिः भावेखभावात् अर्मेमनित्यं क्रिप्रत्ययाताम्भिर्वृते ये पाकेन निर्हेतं यक्रि
 म् दुव प् उप्त्रिमं दितोयुच् अयमपिभावे दुवेद वेपयुः श्वययुः यजयाचयतविष्ठप्रष्ठसो
 नडु यज्ञः याज्ञायतः विज्ञः मज्ञः रक्षणः खपोनम् खमः उपसर्गोः क्रिः मधिः उपाधिः
 स्त्रियं क्रिन् स्त्रीलिङ्गेभावादौ क्रिन् घञोपवादः कृतिः लुतिः कृत्वादिभ्यः क्रिन्निष्ठावद्
 कृत्वातेमनत्वं कीर्णः गीर्णः लृतिः धृतिः पूतिः संयदादिभ्यः क्षिणं संयत्विषत् आपत्ति

राम०

अपीष्यते संपत्तिः विपत्तिः अपत्तिः कृतिपत्तिः नृत्तिसातिहेति कीर्तयश्चा एते निपात्याः कृजः क्यश्च कृ
त्या कृजः शचचा क्ति न प्रकरणं प्रक्रिया कृतिः इच्छा इषे निपातोप्यं अमत्सपात् प्रत्ययांतेभ्यः स्त्रिया
मकार प्रत्ययः चिकीर्षो उच्चाकाम्यागुरोश्चलः गुरुमतो हर्लतामत्यपस्थात्वात् सर्वस्या नददाप्यस्
पः स्त्रियाममत्ययः ईहा ऊहा विभिद्दि दिभ्योऽङ्- जृष्- ऋदृशोऽङ्- गुणः जरा नपृष्- नपाभिद्दि विद्दि
रण एवायं भित्ति रन्या छिद्दि नजा ऋपः संप्रसारणं च कृपा आतश्चोपसर्गे अङ्- स्यात् उपदाण्या
सम्प्रयोपच अस्यापवादः कारणा रेगाख्या यां ण्वुल्बुलं प्रत्ययस्य कृत्वात् सर्वस्या नददाप्यस्यः
मल्लुर्दिकामवाहिका विचर्चिका क्वचिन्न शि रेर्तिः धात्वर्थनिर्देशे ण्वुल्बुलक्यः आसिका इक्
अप्यो धातुनिर्देशे पचिः पचतिः वर्णाकारः निर्देश इत्येव अकारः ककारः एदिफः रेफः
नपुंसकेभाविकः लुहह सितह सनं कारणाधिकरणयोश्च लुह् अनुमानः अनुमानी पुंसि स

ज्ञापार्थः प्रायोण छारेर्धुपसर्गस्यदिमभसुपसर्गहीनस्यछादेद्वेसो घेदंतद्वदः आकुर्वत्सस्मि
 नित्याकरः अवेत्स्त्रिधं ज अवतारः अवतारोजव नि का हलश्च हलंभातघञ् घायवाद्ः रमंते
 योगिनोप स्मिन्निति एमः अयमज्यतेनेन व्या ध्यादिकमित्ययामार्गः ईषदुः स्फुप रु छ्रा रु छ्रा
 र्थेषु खल एषुदुः खल खार्थेषु प पदेषु खल तयोरेवेति भावेकर्मणि च क छेद्वृक्कारः इदपय
 स्पत्रापत्यपस्पवत् इष्कारकरो भवता अ छेदे ईषत्कारः स्फुकरः आतो पुच तलोपवाद्ः
 ईषत्यानः सोमोभव ता इष्यानः स्फुपानः अवश्यका धमर्ण्ययो णितिः अवश्यकारी शान्दशी
 कृत्याश्च तथा धातोः अवश्यसेव्या हरिः शतदेयं क्रिञ्चोचसंज्ञार्था आशिषिवा तिर्वा यः
 शिवो र्पादेर्न शिवदत्तः अलंखल्योः प्रतिषेधयोः प्राचीत्का प्राचामिति पूजार्थं प्रतिषेध
 यो रलंखल्यो रूपपदयोः त्वादोदहोः अलंदत्वा घुमा स्तेतीत्वं पीत्वा खलु अलंखल्योः किं

राम०

माकः ३३ः प्रतिषेधयोः किं अलंकारः समानकर्तृकयोः पूर्वकाले समानकर्तृकयोर्धोत्वर्थ
योः पूर्वकाले विघमानात् धातोः त्वा अव्ययकृतोभावे भुक्त्वा व्रजति द्वित्वमर्तर्न स्मात्वा
भुक्त्वा पीत्वा व्रजति नत्वा सेट् सेव् ह्याकिन्न श्रयित्वा सेट् किं कृत्वा रलोऽप्युपधादृत्वा
देः संश्च स्वर्णौ व णो प धादृत्वा देरलं तात्पर्येत्वा स नो सेटौ वा किं तौ स्तः घृतित्वा घाति
त्वा लिखित्वा लेखित्वा उपधात्किं व तित्वा रलः किं से वित्वा हत्वा देः किं श्रयित्वा सेट्
किं भुक्त्वा उदितो वा उदितः परस्परत्वाद्भू श्रमित्वा श्रान्तां दे वित्वा घृत्वा दधाते हिः
हित्वा जहते श्रुति हित्वा हाउ-लुहात्वा समासे नञ्पूर्वै कृत्वोत्प्रा अव्ययपूर्वपदेन

नसमासेत्कोल्यवादेशः तु कर्मकृत्य अनन्तरं किं अकृत्वा अव्ययपूर्वपदं लिङ्परमकृत्वा बाल्य
पि अनुदातोपदेशवनतितनोत्पादीनामतेनासिकलोपः सचव्यवस्थितः मातानिर्दावो
नांतानिर्दानित्यं आगत्य आगत्य महत्य नत्यपि पुनास्तेतीर्त्ता प्रदाय प्रमाय उत्प्राये
त्यादि आभीरप्येषामुवा पौनः पुन्ये घोत्येत्का विषे णमुत्तका च नित्यवीप्सयोः आभी
स्प्येवीप्सायां च घोत्ये परस्परद्वित्वं स्यात् आभीस्प्येति उ- व्यव्ययसंज्ञक कृदन्तेषु च पचति पच
ति स्मार्स्मार् नमति गुरुं स्मृत्वा स्मृत्वा वा पार्यपार्यं भोजभोजं श्रावं श्रावं अन्यथैव कथि
मिथं कृत्वा सिद्धप्रयोगश्चेत् एषु कृजो णमुत्तस्मा सिद्धप्रयोगस्य एवं भूतश्चेत् कृज्व्ययं

रामः

त्वात्मनो गानर्ह इत्यर्थः अन्यथाकारं एवंकारं कर्षकारं इत्थंकारं भुंक्ते इत्थंभुंक्त इत्यर्थः सिद्धेति
किं त्रिरेन्यथा कृत्वा भुंक्ते यावति विदुर्जीवोः यवद्वेदं भुंक्ते याव यावत्प्रभते तावदित्यर्थः
यावज्जीवमधीते निम्लसमल्लयोः कषः कर्मण्युपपदे कथादिषु यथाविध्यनुमयो
गः यस्मात्पुण्यमुलुक्तः स एवातु मयोक्तव्यः निम्लकार्षकषति समल्लकाषकषा
ति निम्लं समल्लं कषतीत्यर्थः शृङ्गचूर्णं कृत्सेषुरिषः एषु कर्म स्रपिषेर्णमुत्तरु
ष्वपेर्षं पिनषिर्ष्वं पिनषीत्यर्थः चूर्णयेषं स्रपेर्षं समल्लकृतजीवेषु हन्तुं न
हः कर्मणीत्येव समल्लघातं हन्ति अकृतकारं करोति जीवमार्हं हन्तीति जीवं तं हन्तीति

त्यर्थः करणेहरनः पादघातं हंति पादेन हंतीत्यर्थः स्नेहनेपिषः स्निह्यते येन तस्मिन् करणेपिषे
र्णमुल् उदयेष्वपिन विउदकेनपिन षीत्यर्थः हस्तेवर्तिग्रहोः हस्तार्थे करणे हस्तवर्तेवर्तय
ति करवर्ते हस्तेन गुलिकां कोतीत्यर्थः हस्तग्राहं गृह्णाति करग्राहं पाणिग्राहं खेप
षः करणरूपेव खरूपे ग्राहणं तेन स्वरूपपर्यायविशेषेषु चणमुल् खपोषं पुण्या
ति धनपोषं गोपोषं समासतौ तृतीयासप्तम्योर्णमुल् सन्निकषै के राग्राहं मुध्यंते हे
स्तग्राहं मुध्यंते स्वांगेतस्मत्पये कृभोः काणामुलौ मुखतः कृत्य मुखतः कृत्वा मुख
तः कां मुखतोभ्य मुखतोभत्वा मुखतोभावं इति कृत्यक्रियाः ॥ माः

रामः

रेखत्रेधात्वर्थेनोपसंग्रहात्. प्रसिद्धे विवक्षातः कर्मणो कर्मिका क्रिया. वहति भारं न दिवहति. स्पं
 दत इत्यर्थः जीवति. नृत्पति. प्रसिद्धे र्थेया. मेघो वर्षति. कर्मणोः विवक्षातोपयादितात्त्रयः संश्रुणु
 ते स किं प्रभुः. संमाननोत्संजनार्थकारणज्ञानभूतिविगणनव्ययेषु नियः. शास्त्रे न पते. इदमुन्नप
 ते. माणवकमुपनयते. तत्तन्नयते. कर्मकरानुपनयते. करं विनयते. राजे देयं भागं परिणोधयतीत्य
 र्थः शतं विनयते. धर्मा र्थं विनियुक्ते इत्यर्थः. उपसर्गदस्य सूह्योर्वेति वाच्यम्. वंधं निरस्पति. निर
 स्पते. समूहति. समूहते. उपसर्गद्वस्तुहते. यादौ कृतिः ब्रह्म समुह्यातः अग्निं समुह्य निसमुप
 विह्वं निह्वयते. स्पर्धायां मातुः क्लृप्ताश्च परमाह्वयते. स्पर्धायां किमः पुत्रमाह्वयति. उदध्वः.

मति.

१४

सकर्मकात्. धर्ममुच्यते उद्बन्धगच्छतीत्यर्थः. समस्ततीयापुत्रात्. १. येन सज्जते. दाण्यसावेचतुर्थ्य
 र्थे. समो दाणस्तृतीयो तेन पुत्रादुक्तं स्यात्तृतीयावेचतुर्थ्यर्थे. दास्याम्यच्छते कामीः उपायमः स्व
 करणे. स्वकरणं स्वीकारः. भार्यामुपयच्छते. विभावोपयमः. यमः सिचकिह विवाहे. रामः सीतामुपा
 यत. उपायंस्त. उद्बोधे इत्यर्थः. ज्ञानमुद्बोधोऽनः. सन्नतामेषो प्रावत्. धर्मजिज्ञासते. शुश्रूषते. सुस्म
 र्षते दिदृक्षते. नानोर्षः. पुत्रपुत्रजिज्ञासति. प्रोवाभ्यां पुत्रैर्यत्पात्रेषु. प्रयुक्ते. उपयुक्ते. त्वराद्यनोपस
 गादिति वाच्यम्. उद्युक्ते. नियुक्ते. भयत्पात्रेषु किं. हेह. पात्राणि प्रयुनक्ति. रामः हनुवः. संक्षु
 तेषु. गन्धनावक्षेपणसेवनसाहसिक्यमतिपलप्रकथनोपयोगेषु कृतः. गन्धनं हिंसा. उक्तुहते. स

रामः

चपतीत्यर्थः अवक्षेपणं भर्त्सनं श्रेयोवर्तिकामुदाकुरुते भर्त्सयतीत्यर्थः हरिमुपकुरुते सेवते परदा
गन्धकुरुते तेषु सहसा प्रवर्त्तते लघोरकस्योपकुरुते गुणमाधत्ते कथाः प्रकुरुते प्रकथयतीत्यर्थः शतं
प्रकुरुते धर्मार्थे विनियुक्ते लघुकिम् कटं करोति इत्यात्मनेपदप्रक्रिया शेषात्कर्त्तरि परस्मैपदम्
श्विः श्वयति विभाषाश्चः संप्रसारणं लिटि यङि च श्रुणावः श्रुश्रुवतुः श्वयते लिटि च भासलक्षणाप्रतिषेधः
शिष्याय शिष्ययतुः श्रूयात् जहस्तमिभ्यङ्वाः श्वयतेरः अङिः अश्वत् अश्वः विभाषेति चङ् अशि
ष्ययत् अश्वयीत् अनुपराधांस्तत्रः कर्त्तृगे च फले गंधनादौ च परस्मैपदं स्यात् अनुकरोति पराकरोति
अभिप्रत्यतिभः क्षिपः क्षिपप्रेरणेः स्वरितेत् अभिक्षिपति प्राहृहः प्रवहति परेर्मृषः परिमृष्यति व्या

मति०

१५

नि

उपरिभोरमः विरमति उपाच पक्षदत्तमुपरमति उपरमयतीत्यर्थः अंतर्भावितव्यर्थोयं विभाषाकर्मका
 त उपादमेः परस्मैपदं स्यात् उपरमति उपरमते निवर्तित इत्यर्थः बुधबुधकाशजनेः शुक्रसुभोकेः स
 भोरपनेभ्यः परस्मैपदं स्यात् शिचश्चेत्तस्यापवादः बोधपतीपद्यं इत्यादि क्रीड जीवरागो आत्वं अ
 ध्यापयति गौचसंश्चु लोः सनयोचरु परोरौ इरोगाज्वा अध्रजीगपत् अध्यापिपत् क्रापयति
 जापयति गाणचलनार्थेभ्यश्च निगास्यति चलपति अदेः प्रतिषेधः आदपते देवदत्तेन अगावकर्मका
 चित्रवर्तकात् पपन्तात्परस्मैपदं शोते कृष्णस्ते गोपीशापयति नवाहस्यात्तुमात्तुमपरिमुहृत्तिवृत्तिवद
 वसः राभोरपनेभ्यः परस्मैपदं पापयते दमयते आयापयते परिमोहयते रोचयते न

रामः

त्रेपते. वादयते. धेर्. उपसंख्याम्. धाययते. भकर्त्तृभिः प्राये शेषादिति परस्मैपदं स्यादेव. वत्सा न्याययति ष्यः. र
तिपदस्य वत्साभावकर्मणोः. लस्यतस्तौ स्तः. सार्वधातुकेषु क. धातोर्भा वकर्मवाचिनि. भावः क्रियासाचभावा
र्थलकारेणानुद्यते. पुष्पदम्भं सामानाधिकरण्याभावात्प्रथमपुरुषः. तिङ्. वाच्यक्रियाया भङ् व्यरूपते
नहि ताद्यप्रतीतेर्न हि वचनादिके किं. तेक वचनमेवोत्सर्गतः. त्वयामयामैश्च भूयते. वभूवे. स्पसि चसीपुस्ता
सिषुभावकर्मणो रूपदेशेः. कृन्मृहृणोश्चिण्वदिहृच. उपदेशोचतदनागं हनादिनां चचिणि वा
गकांर्ये वा स्यात्स्यादिषु भावकर्मणोर्गम्यमानयोः स्यादीनामिशगमश्च. चिण्वद्वावपक्षेः यमिर्. चिण्वद्भा
वाद्दृष्टिः भाविता. भविता. भाविष्यते. भविष्यते. भूयतां. अभूयत. भूयेत. भाविषीष्ट. भविषीष्ट. चिण्व

मति.

९६

भावकर्मणोः स्त्रेष्टिगभावकर्मवाचिनितेपरे. अभावि. अभाविष्यत. अभविष्यत. अकर्मकोप्युप
 सर्गवशात्सकर्मकः अनुभूयते. आनन्दश्चैत्रेणत्वयामणानुभूयेते. अनुभूयन्ते. तमनुभूयसे. अह
 मनुभूये. अन्वभावि. अन्वभाविषाताम्. अन्वभविषातां. गिलोपः भाव्यते. भावयाज्वक्रे. भावयां वभू
 वे. भावयामासे. चिरवद्विद्विआभीयत्वेनासिद्धत्वागिलोपः भाविता. भावयिता. भाविष्यते. भावयिष्यते.
 भाव्यताम्. अभाव्यत. भाव्येत. भाविषीष्ट. भावयीषीष्ट. अभावि. अभाविषाताम्. अभावयिषाताम्. वु
 भूष्यते. वुभूषाचक्रे. वुभूषिता. वुभूषिष्यते. वोभूय्यते. अस्मात्सर्वधातुकयोर्दीर्घः स्तूपतेविस्सुः.
 स्ताविता. स्तोता. स्ताविष्यते. स्तोष्यते. अस्तावि. अस्ताविषाताम्. अस्तोषातां. गुणोतीतिगुणः अ

रामः

म४

र्यते. स्मर्यते. ~~अच्यतीतिगुणः~~ आरे. सर्मरे. उपदेशग्रहणाच्चिरवदिद्. आरिता. अर्त्री. स्मारिता. स्मर्त्री.
नलोपः. स्वस्मते. इदितस्तुनच्यते. इज्यते. तनोतेर्षकिः. आदन्नादेशोवा. तापते. तम्यते. तेने. तपोनुतापेच.
ह्येष्विण्णकर्मकर्तृर्यनुतापेच. अन्वतप्रपापेन. ~~धुमास्येतिइत्वं~~. दीपते. धीयते. ददे. ~~आतोयुक्चिगाकृतोः~~.
आदन्नातंयुगागंश्चि. गितिकृतिच. दापिता. दापिषीष्ट. दाप्तीष्ट. अदापि. अदापिषाताम्. शम्पतेमोहोमु
कुन्देन. चित्तमुत्तोदीर्घोन्तरस्याम्. चित्तापोरामुत्तपरेचरौमितामुपधायादीर्घः. शामिता. शमिता. शम
यिता. शामिष्यते. शमिष्यते. शमपिष्यते. रापन्तत्वाभावे शम्पतेमुनिना. ~~नोदात्रोपदेशस्यमानस्याः~~ नाच
मेः. उपधायाहृदिर्नस्याच्चिगितिकृतिच. अशमि. अदमि. उदात्रोपदेशस्येतिकिं. अगामि. मान्त

जिगा४

मति.

१७

स्पेतिकिम् अवादि. अनाचमे. किम्. आचामि. अनाचमि. कमिवमीनामिति वक्तव्यम्. अकामि. अवामि.
 भज्यते. भजे. अचिणि. नलोपोवा. अभाजि. अभांजि. लभ्यते. विभाषाचिसमुलो. लभेर्नुम्. अलंभि. अ
 लाभि. इति भाषाचिसमुलो. यदा कर्मैव कर्तृत्वेन विवक्षितम्. तदा सकर्मकाणामप्यकर्मकत्वात्.
 त्रैरिभावेचलः कर्मवत्कर्मणानुत्पत्तिः. कर्मस्य पात्रियया तुत्पत्तिः. कर्ता कर्मवत्. कार्यातिदेशो
 यं. तेन यगात्मनेपदविण्वित्वादिटः स्युः. पच्यते पलं. भिद्यते काष्ठं. अभेदि. भावे. भिद्यते काष्ठेन. मू
 षावाचिनां किरादीनां सन्नानां च क्वचिणो विरावदिट् चनेति वक्तव्यम्. अलंकुरुते कन्या. अलमकृत.
 अवकिरते हस्ती. अवाकीर्ष. गिरते. अगीर्ष. आद्रियते. किरादिस्तु दाद्यंतर्गणाः. चिकीर्षते कटः. अ

रामः

चिकीर्षीष्ट-तपस्तपः कर्मकस्यैव-कर्त्ताकर्मवत्-तप्यते-तपस्तपसः-भर्जयतीत्यर्थः-अतस्तपः
तपः कर्मकस्यैवेति किम्-उतपतिसुवर्णसुवर्णकारः-सकर्मकाराप्रतिषेधोवक्तव्यः-अज्ञानामनपति-
इहियचोर्वह्नेसकर्मकयोरिति वाच्यम्-नदहस्तुनमांयक्षिणौः-एवो कर्मकर्त्तरियक्षिणौनः-शपतस्य
लुक-गौः-पयोदधे-अचकर्मकर्त्तरि-अजनाश्वेष्विणवाकर्मकर्त्तृतेपरे-अकारि-अकृत-इहश्च-
तथा-अदोहि-पक्षेक्तः-लुगेतिपक्षेलुक-अदध-अधुक्षत-उद्वर-फलंपच्यंते-कुपिरुचोः
प्राचांश्चरस्मैपदंच-अनयोः कर्मकर्त्तरिनपक्किनुश्चरस्मैपदंच-आत्मनेपदापवादः-कुष्य
ति-कुष्यतेपादः-रज्यतिरज्यतेवस्त्रं-पगविषयेतुनास्पप्रहन्तिः-कोषिषीष्ट-रंक्षीष्ट-इतिकर्मकर्त्तृ

मति.

९८

प्रक्रिया अभिज्ञावचने लृट् स्मृतिवोधित्युपपदे भूतानद्यतने धातोर्लृट् लटोपवादः वसनिवासे स्मरसि
 कृस्मगोलुकेवत्स्यामः एवंबुधसेचेतयसेरमादिप्रयोगेपि नयदि पद्योगेउक्तं अभिज्ञानासियद्वने
 भुज्महि विभाषासाकांक्षे उक्तविषये लृट् लक्षणाभावेन साकांक्षश्चेद्वा त्वर्थः स्मरसि कृस्म
 वनेवत्स्यामस्मन्नगश्चरपिष्यामः वासोलक्षणां चारणं लक्ष्यपक्षे लृट् परोक्षे लिट् चकार उक्तमपुरुषे
 चित्रविक्षेपादीनां पारोक्ष्यं सुप्रोक्तं किल विललापः अतंतापहृवे लिट् वक्तव्यम् कलिं गेष्ववासीः नाहं
 कलिं जगाम प्रश्ने चामत्रकाले आसन्नकाले एच्छ मानार्थे लिट् विषये लृट् लिटोक्तः अगच्छत किं
 जगाम किं लृट् स्मे लिटोपवादः यजति स्मपुधिष्टिः अपरोक्षे च भूतानद्यतने लृट् स्यात्स्मयोगे एवं स्मपि

रामः

मतिः

१८

मिवाः आशंसायां भूतवच्च भविष्यकाले भूतवद्गर्तमानवच्च प्रत्यया वासुः आशंसायां देवश्चेद्
वर्षी हर्षति वर्षिष्यति वाधा नमवाश्म वषामः वष्यामो वा क्षिप्रवचने लृट् क्षिप्रवर्षापो पपदे
पूर्वविषये लृट् हृष्टिश्चेत् क्षिप्रमाशुत्वरितं वा आपास्पतिशीघ्रं वष्यामः आशंसावचने लिङ् आशं
साविचसुपपदे भविष्यति लिङ् स्यान्न भूतवत् गृह्णेत्येपादाशंसे अधीयाय आशंसे क्षिप्रमधीया
य हेतुहेतुमतो लिङ् वा स्यात् कस्मै न मे चेतुस्त्वं पापात् कस्मै न स्पति चेतुस्त्वं पास्पति भविष्यत्येवेष्प
ते नेह हन्तीति पलापते इच्छार्थेषु लिङ् लोटौ इच्छामि भुञ्जीत भुंक्तो वा भवान् एवं कामये प्रापये का
मप्रवेदन इति वाच्यम् नेह इच्छ करोति लिङ् च समानकर्तृकेषु इच्छार्थेषु भुञ्जीयेतीति विधि

लामः

निमंत्रणोक्तिः विधिः प्रेरणं भूत्यादेर्निकृष्टप्रवर्तनम् यजेत निमंत्रणं नियोगकारणं आवस्यके आह
भोजनादौ दौहित्रादेः प्रवर्तनम् इह भुञ्जीत आमंत्रणं कामचारानुज्ञाः इहासीत अधीष्टः सत्कारपूर्व
को व्यापारः पुत्रमध्यापयेत् संप्रस्यः संप्रधारणं किं भो वेदमधीयीष्य उत तर्कम् प्रार्थनं पाज्वा भो
भोजनं लभेय सर्वलोहः प्रैवातिसर्गप्राप्तकालेषु कृतायां प्रैवो विधिः अतिसर्गः कामचारानुज्ञाचाह्वो दो
ऽनुकर्षणं प्राप्तकालार्थं भवान्पतता अहं ह्यमृत्युश्च चाह्विः त्वं कंसां वहेः शक्तिश्च शक्तौ
लिङ्गं स्याच्चात्कृत्याः तं भावं वहेः धातुसंवेप्रे प्रत्ययाः धातुर्णानां संवेप्रे पत्रकाले ये प्रत्ये पाउक्तास्ततो न
त्रापि स्युः तिङ्गः त्वाच्यक्रियायाः प्राधान्यात्तदनुरोधेन गुणभूतक्रियावाचिभ्यः प्रत्ययाः वसन्द्दर्शः मू

मति.

२०

तेलद् अतीतवासकर्त्तकर्त्तकंदर्शनमर्थः सोमपाज्यस्पुत्रोभविता सोमेनपक्ष्यमाणोपः पुत्रस्तकर्त्त
 कंभवने क्रियासमभिहारे लोदलोदोहिस्वौवाचतस्वमोः यौनः पुमेभृणार्थे च द्योत्येधातोर्लोदस्यात् त
 स्पचहिस्वौस्तस्तिजोपवादः तौचहिस्वौक्रमेणपरस्मैपदात्मपदसंतौस्तस्तिर् संतौच तस्वमोर्विषयेतु
 हिस्वौवास्तः पुरुषैकवचनसंज्ञेतुनानयोतिदिश्येते हिस्वविधानसामर्थ्यात् तेनसकलपुरुषवचनविष
 येपरस्मैपदिभ्योहिः कर्त्तरि आत्मनेपदिभ्यः स्वोभावकर्मकर्त्तृषु समुच्चयेनतस्याम् अनेकक्रियासमुच्च
 येद्योत्येप्रागुक्तंवास्यात् यथाविध्यानुप्रयोगः पूर्वस्मिन् आद्येलोडिधानेलोदप्रकृतिभूतसवधातुरनुप्रयो
 ज्यः समुच्चये सामान्यवचनस्य समुच्चये लोदविधौ सामान्यार्थस्यधातोरनुप्रयोगः स्यात् अनुप्रयोगाद्यथा

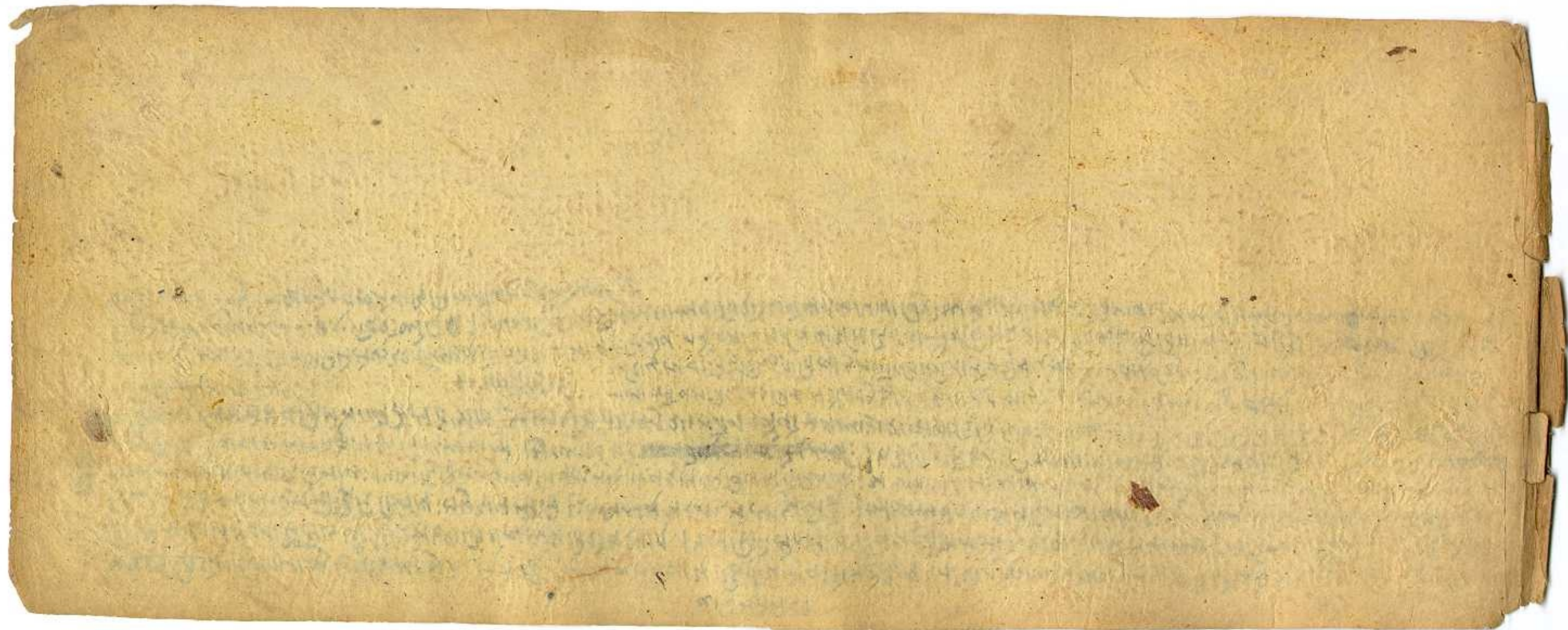
रामः

यथेन्द्रादपतिवादपञ्च. ततः संख्याकालयोः पुरुषविशेषार्थस्य चाभिव्यक्तिः. क्रियासमभिव्यक्तिरेवे-
त्ये. याहिपाहीतिपाति. पुनः पुनरतिशयेन वापानेष्टं तस्यार्थः. एककर्तृकवर्तमानं पानं पाति इत्यस्यः
तिशब्दस्तु अभेदान्नपतात्पर्यं नाहपति. एवं पातः यान्तिपासिः यायः याय यातयातोति इत्येपायः पा-
हिपाहीत्यपासीत्. यास्पतिवा. अधी स्वाधी स्वेषधीते. ध्वं विषये पक्षे अंधमधी ध्वमिति एवमधी ध्वे-
समुच्चये तु सक्तुनपिवधानाः खादेत्यभ्यवहरति अत्रेमुं स्वदाधिकमास्वादस्वेत्यभ्यवहरते. तद्धमोस्तु
पिवेत खादतेत्यभ्यवहरय. मुं गृह्यं आस्वादस्वमित्यभ्यवहरध्वे. पक्षे हि सौ. अत्र समुच्चयमानविशे-
षाणामनुप्रयोगार्थेन सामान्येनाभेदान्नयः पक्षे सक्तुनपिवति ध्वानाः खादति. अत्रेमुं क्ते. दाधिक

मति. मास्वादते. एतेन. पुरीमवस्कन्दलुनीहिनन्दनेमुव्याणारत्नानिहरांमरांगनाः. विगृह्यचक्रेनमुचिद्विषावस्त्रीप
 २९ इत्यमस्वास्थ्यमहर्दिवः इतिव्याख्यातम्. अवस्कन्दनलवनादिरूपाभूतानद्यतनपरोक्षारककर्तृ
 काअस्वास्थ्यक्रियेतर्थात्. इहपुनः पुनश्चस्कन्देसादिरर्थइतितुव्याख्यानमध्वममूलकमेव. द्वितीये
 त्रेक्रियासमभिहारेइत्यस्याननुहन्ते. लोटन्तस्पद्विनापनेश्च. पुरीमवस्कन्देसादिसध्वमपुरुषैकवच
 नमित्यपिकेषांकेचिद्भूमणव. पुरुषवचनसंज्ञेइहनेत्युक्तत्वात्. ॥ ॐ ॥ इतिलकारार्थप्रक्रिया. ॥

य

रामः

५। निमतेने६।

[illegible]

श्रीगणेशाय नमः

श्रीगणेशाय नमः

श्रीगणेशाय नमः

श्रीगणेशाय नमः

श्रीगणेशाय नमः

श्री

दंष्ट्राकरिण्युल्लेखमस्तुः श्रीगणेशाय नमः ३५

स्वस्ति श्रीगणेशाय नमः मङ्गलं भगवान् विष्णुमङ्गलं गरुडध्वजो मङ्गलं पुराणशिक्षां
मङ्गलं तायतनोद्गरीः १

ननु नरत्तरेणा चं व्यञ्जनस्योचारसंभवतीति विद्यायात् ४-

यस्या हारेचितं न गृह्यमाणं न नास्तिका व
ननुत्यादिस्थले निर्देशात्

म. को. सु

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ सरस्वत्यै नमः ॥ नत्वा वरदं जगन् श्रीगुरुभ्यो नमः ॥ करोति पाणिनीयानां
मध्यसिद्धान्तकौमुदी ॥ अङ्गुणात्कल्कः। ए-प्रोङ्। ऐ-प्रोच्। ह-प्रवरद्। लण-। नमड-। एनम-। मभञ्-
घटधप्। जवगड्। श-। खफछटय-। चटतव-। कपप्। सषशर-। हल्- ॥ १४ ॥ इति सूत्राण्यणादिसंज्ञा
यांनि० हकारादिष्वकारोच्चारणार्थः ॥ लणमध्ये चित्संज्ञकः ॥ हकारे द्विरूपान्तोपमटिशल्पपिवांछता
अहर्णधुसदित्यत्र द्रुपंसिद्धं भविष्यति ॥ हल्-^{११३१३}स्वम- ॥ उपदेशे तं हलि स्यात् उपदेश- प्राचोच्चारणं ॥
सूत्रेष्वहृष्टं पदं सूत्रांत एदत्तवर्तनायं सर्वत्र ॥ प्रदर्शनं लोपः ॥ प्रसक्तस्या दर्शनं लोपसंज्ञं स्यात् ॥ त
स्य लोपः ॥ तस्येतो लोपः स्यात् ॥ एणदयो एणद्ययीः ॥ प्रादिनेन सह ता ॥ प्रत्येनेता सहित प्रादिर्मः
ध्यगास्य च संज्ञा स्यात् ॥ यथा प्रण- इति ॥ प्रहृड- वर्णानां संज्ञा ॥ एवं प्रचहल प्रल इत्यादयः ॥

नां

जस्मिन्सति यस्मात्पूर्वे नास्ति सः ५ दिः = ४

पूर्वस्ति न्सति यस्मात्

धातुसूत्रेण गोणादिवाक्यं लिङ्गा

उपदेशप्रयोगात् उपदेशप्रयोगात्

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ ॥ धातोः ॥ ॥ आत्तृतीयाध्यामानं ये प्रत्ययास्ते धातोः परेसुः ॥ कृदन्तिङ् इति कृ
 त्संज्ञाः ॥ वा० स० सो० स्त्रियाम् ॥ अस्मिन्धात्वधिकारेः सुरुपोः पचादमत्यपउत्सर्गस्य वावाधकस्य अधिका
 रेकं विना ॥ कृत्वा ॥ एवुलत्वावित्यतः प्राक् कृत्संज्ञाः सुः ॥ कर्तरि कृत् ॥ इति प्राप्ते ॥ तयोरेव कृत्संज्ञा
 खलर्याः ॥ एते भावकर्मणोरेव सुः ॥ तद्यत्तयानीयरः ॥ धातोरेते सुः ॥ एधितव्यम् ॥ एधनीयं त्वया ॥ भावेः
 ओसर्गिकमेकवचनं ली ॥ वत्वं वा चेत्यश्चपनीयो वा धर्मस्त्वया ॥ केलिमउपसंख्यानम् ॥ पचेलिमाः मापा ॥
 पक्तव्या इत्यर्थः भिदेलिमाः शरभैर्लोः कव्या इत्यर्थः ॥ कर्मणि मत्यपः ॥ वसेस्त्य कर्तरिणिच् ॥ वसति ॥
 वास्तव्यः ॥ कृत्स्वः ॥ उपसर्गस्यानिमित्तात्परस्याचउत्तरस्य कृत्स्वस्य नस्य एतत्संज्ञात् ॥ प्रयाणीयम् ॥
 अचः किम् ॥ प्रमग्नः ॥ निर्विस्तस्योपसंख्यानम् ॥ एविविभाषा ॥ प्राग्वत् ॥ प्रयापणीयम् ॥ प्रयापनीयम् ॥ हस्तश्च
 जुपधात् ॥ हलारे रिजुपधात् कृत्स्वः परस्पर्णो वा ॥ प्रकोपणीयम् ॥ प्रकोपनीयम् ॥ हस्तः किम् ॥

निर्विदेकः

परस्य शाब्दपूर्वस्य ह्रस्वम् १

५ मस्त्रोऽश्रद्धौ १

उपसंख्यानम्

उपसर्गस्यानिमित्तात्परस्य एतत्संज्ञादिहोत्रियः कृत्स्वस्य नस्य शोनादस्यात् १

उपस्थादसमासोपयोगोपदेशस्येति साध्याः ३

आदिप्रोभसनायाः एवपवनेकप्रकांतोऽगमरगति
ओप्याधीकृतोऽवपवने ३

उहवितर्क

दुवपवीजसंताने २

शिलिचुंवेने शिलिचुंवेने
शिलिचुंवेने २

म.क.

प्रोहणीयम्. इजुपधात्किम्. प्रवर्णीयम्. इजादेः सनुमः ॥ सनुमश्चेभ्रवति इजादेर्हलनादिहितायः कृत
स्यैव. प्रवर्णीयम्. इजादेः किम्. मगिसर्पणे प्रमंगनीयम्. चानिंसनिंसनिंसाम्. एषानस्पणोवा.
कृति. प्रसिंहितयम्. प्रनिंसितयम्. नभापूवमिगमिप्यापीविषाम् ॥ एम्पः कृन्स्पणानः प्रभानीयम्.
प्रभवनीयम्. स्पन्तभादीनामुपसंख्याम्. प्रभापनीयम् ॥ कृत्यलुतेवहुलम् ॥ कचित्प्रवृत्तिः कचि.
दप्रवृत्तिः ॥ कचिद्विभाषा कचिद्व्यदेवाविधेर्विधाने बहुधा समोस्पचतुर्विधं बाहुल्यकंवदंति १ स्त्रासने
नस्त्रानीयं चूर्णीदीयते स्मदानोपोविमः ॥ क्रदुपधाच्चाकृपिहृतेः ॥ क्यस्यात् ॥ वृत्तवृत्तम्. वृध्वृध्वम्.
कृपिरस्योक्तकल्पम् चर्तम् ॥ प्रचोपत् ॥ चैयम्. जैयम्. इत्यति. प्रातः ॥ एणः देयम्. स्लेपम्. पोरदु
पधात् ॥ पवर्गान्ताहुपधापाद्यतएतौपवादः ॥ शय्यम्. लभ्यम्. आजेपि. आडः परस्पलभेर्नुमपादौ

१
इलितौग २

स्त्रासने करोभर्त साभनीयम्

दुवपवीजसंताने

अर्थमा अनीयम्

कृपेरीलेतिल

अक्षमाशास्त्रे
शास्त्रम् ३

संज्ञात-प्रभावनीयम्. प्रभावनीयम्. प्रपावनीयम्. प्रकामनीयम्.
प्रगमनीयम्. प्रवेपनीयम्. ५

विश्वचने

चतीहिसायाम्.

शपकोशे जनेये २

म. क. सु. र्गह्यारेण निःपचारे च्छ्यात् न न्यतीति न न्तः। जनार्दनः। लवणः गणे निपातनात्तात्त्वम. ग्राही सोचशिदिधिः-
 ३ स्पायी. मन्त्री. पचः। आहूतिगणे यमः। रूपपञ्चाशो किरः कः। सिपः। बुधः। कृशः। नः। प्रियः। किरः।
 आतश्चोपसर्गः. मन्त्रः। सुम्नः। पाप्मा. प्रा. पे. ह. मः. शः. पिबः। जिघ्रः। धमः। ध्वयः। पश्यः। अनुपसर्गास्त्रिप
 विन्दधारिपारिवेद्युदेजिवेति सातिसाहिभ्यः। लिपः। विन्दः। धारयः। पारयः। वेदयः। उदेजयः।
 चेतयः। सातयः। साहयः। अनुपसर्गात्किं. प्रलिपः। गवादिषु विन्देः संज्ञायाम्। गोविन्दः। प्रविन्द
 दहति. द. पा. लो. वि. धा. म. दहः। दधः। प. सेव. स. मा. णः। ज्वलितिकसन्तेभ्योः। वास्यात्। ज्वालः।
 ज्वलः। चालः। चलः। श्वा. धा. लु. सं. स्त्र. ती. र्ग. व. सा. व. ह. लि. ह. लि. प. च. स. च. अवश्यायः। आत्. धा. यः।
 बाधः। आस्वावः। संस्वावः। अत्यायः। अवसायः। अवहारः। लहः। श्लेषः। श्वा. सः। विभाषा. न. हः। रा. ॥ ३

अनुपसर्गादिभ्यः प्र. ३. ३

अपेक्षितवस्तुते आदत्ता. ला. सि. के. व. ध. म. २
 कृशाम् उपसर्गे कश्चादि सुम्

लिह आ. श्वा. दन्ते.

श्वस प्रा. ग. ने.
 श्लेष आ. लि. ग. ने.

८८ अ. धा. र. रे. ग.

अहे कर्त्तरि ग्रहे कः स्यात्

व्यवस्थितभाषेयमातेन जलचरे ग्राहः ज्योतिषिग्रहः गेहे कः गृह्णाति धाम्नादिकमिति गृहम्
 शिल्पिनिचुन क्रियाकोशं शिल्पम् पः प्रत्ययस्य प्रादिरित् नृत्तिवनि रञ्जिभ्य एव नर्त
 कः खनकः प्रसिः प्रकेः नेचरञ्जलौ नपो वाच्यः स्रजकः गस्य कन् गायतेस्य कन् गाय
 कः एषुट्वा गायनः पुसुल्लः समभिहारे वुनः समभिहारग्रहणेन साधुकारिस्त्वं लः
 स्पतेः प्रवकः सरकः लवकः आशिवेषि वं स्यात् जीवता जीवकः तपोपपदं सप्तमीस्य सप्तम्य
 त्तेपदे कर्मणि स्यादौ वाच्यत्वेन स्थितं कुम्भादितद्वाचकं पदमुपपद संज्ञं स्यात् कर्मण्यणः कर्म
 ण्युपदेधातोरणः कुम्भकृतीति कुम्भकारः श्रुतानुपसर्गेकः कर्मण्युपपदे प्रणपवादः गोदः
 कम्बलदः अनुपसर्गेकिं गोसंदायः मूलविभुजादिभ्यः कः मूलानि विभुजति मूलविभुजारयः

१११

आशीर्गव
सायं दन्दे दी
तीर्त्तं स्यात्

अपुल्लनीयं वा

अकोट्ये

म.कौ. आकृतिगणोयम् महीध्रः। कध्रः। सुपिस्वः। कः स्यात्। समस्य। विषमस्य। सुपिति योगविभा
४ गादस्य स्मादपि। ह्यभ्यां पिवति इति द्विप। अस्या स्वर्गो मृमिसया पदित्रो कुशे कुशं कहुः मन्त्रिष
ज्जिपरमौ बहिर्हि दिव्यग्निः पः स्य। एभ्यः स्यस्य सस्ययः स्यात्। द्विष्टः। त्रिष्टः। तुन्दशोकयोः। परिमृज्याप
नुदोः। तुन्दशोकयोः कर्मणो रूपपदयो एभ्यां कः स्यात्। आस्य सुखाहरणयोः। रिति वक्तव्यम्।
तुन्दपरिमृजोः लसः। शोकापनुदः। सुखस्याहर्ता। प्रेक्षज्ञः। कः स्यात्। सर्वमदः। पयिप्रज्ञः। समिन्मः।
। कः। गोसंख्यः। गोषोः कः। कर्मण्युपपदे सामगः। पिवते सुराशी धोरिति वाच्यम्। सुरपी। शिधुपी।
हस्तेरुच्यमने च। अंशहरः। प्रनुत्सुमने की। भारहारः। शक्तिलाङ्गः। लांकुशतो मरयष्टिघटघटीध
नुष्पुनहः^{५४}। शक्तिग्नहः^{५४}। वपसिचः^{५४}। उद्यमानार्थसूत्रम्। कवचहरः। कुमारः^{५४}। आडिः। तच्छिः^{५४}। पुण्याण्या

[illegible]

लि२

परमाणुनिगृह्णाति फलोपग्रहः उपपदेत्येदं न त्वं ग्रहेरित्
हत्यादिषु प्राप्तेः प्रतिषिद्धं प्रत्ययश्च निपातने. ३. आत्मानं विभर्तीत्यात्मभरिः आत्मनो तु मां गम
भ्रमश्च

इति नाथयोः उपपद
आह्वर उस्मात्पञ्चोक्तैरि. पञ्चोक्तैरिति हार

म. को
५

एककारः द्विकारः ^{शपा} प्रहस्कारः धनुकारः प्रहस्कारः नशद श्लोककलहमायावै चादुस्त्रमंत्रपरेषु ॥
एषुक्तमष्टोनाशदकारः संवक्कतोरिनः श्रीहीवत्सपौरितिवक्तव्यम् ॥ संवकारित्रीहिः शुरुत्कारिर्वत्स
॥ हस्तेर्दतिनाथयोः पञ्चोक्तैरिति हारः ॥ नाथं नासाञ्जुं हरतिति नाथहरिः पशुः फलेन हिमं भरिष्ये ॥
एते निपात्यन्ते वात्कुसिंभारिः चान्द्रास्तु आत्मा रकुसिधितिपेदु ॥ ज्योत्स्ना रं भुदरं भरयश्चकोशः ॥
इति सुगारिः एजः स्वरा एयनात् ॥ प्रहृष्टिषद जनस्य सुम ॥ प्रहृष्टो द्विषतो जनस्य सुम ॥ खिदने उत
रपदेन त्वम्यस्य शित्वा च्छवादिः ॥ जनं एजयतीति जनमेजयः ॥ वानसुनीतिलशर्द्वेषजधेइतुद
जहानिभ्यः स्वरा वानमजामगाः ॥ स्त्रीत्यनव्यस्य ॥ ह्रस्वः शुनिन्धयः ॥ तिलन्तुदः ॥ शर्द्वज्ञहामाषाः
॥ नासिकास्तनयो ध्याधेरोः ॥ स्तनेधेरो नासिकायां धमश्चेति वक्तव्यम् ॥ स्तनंधयः ॥ स्तनं धमः ॥ नसि

अजगतिक्षेपरायोः खिदने परे पूर्वपदस्य ह्रस्वः २५

तं जाहानि विग्रहः
जगति अन्नभावि
तरायर्थः

स्वाम्यस्त्याति आत्मा लोपः

कंधपः। नासिकंधमः। तिस्रास्तनन्धपो। नाडिमुखोच्च। ध्याधेदोः खश। नाडिंधमः। नाडिंधमः। सुष्टिं
 धमः। सुष्टिंधमः। अदिबूलेरुजिवहोः॥ कूलमुद्रुजः। कूलमुद्रुहः। वहाम्बेलिहः॥ व हस्कन्धः तलेदीति
 वहंलिहोः। अभंलिहोवायुः। परिमाणेपचः। प्रसंपचास्यालो। खारिंपचः कदाहः। मितनसेच० मितं पचा
 ब्राह्मणी। नखंपचायवागूः। विधुहोस्तुदः। विधुनुदः। अरुनुदः। अस्सर्पललातपोदशितयोः। अस्स
 र्मित्यसमर्थसमासः॥ दृशिनानजः संवधात्। अस्सर्पपस्याएजदाएः। ललातंतपः स्सर्पः। प्रियवशेवदः
 खच० प्रियंवदः। वशंवदः। गमेः सुपिवाच्यः। खच०। मितंगमोहस्ती। विहायसोविहच० खचडिहोच्यः॥ विहंगम
 ॥ विहंगं भुजैद्रुमः। भुजैद्रुः। द्विषत्परयोस्तोपेः। खच०। खविहस्तः। खचपरेणोउपधापाहस्वः स्यात्० द्विषन्नप
 रंवातापयतिद्विषन्नपः॥ परंतपः॥ वाचिपमोचते। खच० वाचंपमपरद्वैव० वाक्पुणरेमन्तत्वंनिपात्यते॥

द्विषन्निपात्यतेमन्तत्वंनिपात्यते॥

शिवान्न

अदिबूलेरु
जिवहोः
वि
नानगुराःपचतितापति
पचितापवाचि
खस्सर्पमन्तप
निअस्सर्पपञ्चाः

अत्य ३

जुगौ हिङ्गु-

मध्य. वाचं यमोमौ नम्रती. ब्रतेति किम्. अशक्त्या दीना वाचं मल्लतीति वाग्यामः॥ पू. सर्वपोदीरिसतेः॥ पुरन्दारयतीति
 पुरन्दरः॥ सर्वसहः॥ भगन्दारयतीति भगन्दर इति कथम्. बाहुलकात्. सर्वकृत्वा भवकरीषेषुकषः॥ सर्वकषः खलः
 कषो३ कृ. लंकषानदी. अभवैवासः॥ करीषंकषावास्याति पतिभवेपुकनः॥ मेपंकुरः॥ कृत्तिकरेतीति कृत्तिकरः॥ भपं
 करः॥ भयशब्देन तदन्तविधिः॥ अभयंकरः॥ सेमपिपमद्रुचः॥ एषुकृजोराचात्खच. सेमंकरः॥ सेमकारः॥ प्रियं
 करः॥ प्रियकारः॥ मद्रंकरः॥ मद्रकारः॥ कयंतर्हि अल्पारंभा सेमकर इतिः॥ कर्मणः शेषत्वविवक्षायां पचाद्यच०॥
 एवं गंगाधरभूधरद्वयः॥ प्राशितेभुवः कुर्याभावयोः॥ खच॥ प्राशितो भवत्सनेन प्राशितं भवप्रोदनः॥ प्राशितस्य
 भवनं प्राशितं भवः संज्ञायां भवत्सनेन प्राशितं भवः खच. विभुं विभर्ति इति विभुं भरः॥ रयन्नरं साम॥ पतिश्च
 रकत्याः शत्रुञ्जमोहस्ती. सुगन्धरः पर्वतः॥ शत्रुसहः॥ शत्रुतपः॥ प्ररिन्दमः॥ गमैश्च॥ सुतंगमः॥ प्रजासना

धरतीति
 धरः जंगला
 धरगंगाधरः ३

धरतिराति धरभूयधरः भूधरः ३

पिजनधरधारणे करोति श्रुति करः
 क्षेमस्य करं योमकरा ४

गम्यताते

हाहोर्गोत्रेषु. हनस्तोविस्मलो.
अतउपधाया अनुधातः ३

ध्वपासर्वाननेषुः गमेः अंतगः सर्वत्रपन्नयोर्वाचमः सर्वत्रगः पन्नंपतितंगच्छतीतिपन्नगः ॥
अः उरसागच्छतीत्युरगः सुहोरेधिकरणेः सुखेनगच्छत्यत्रसुगः दुर्गः अमत्रापिदृश्यतइतिवाचमः ॥
गः देवविहायसोबिहादेशोवाच्यः विहगः प्राणिपिह्नः शत्रुवध्यातः शत्रुहः प्राणिपिकिमः शत्रुधातः सखा
हनोः गान्तस्पचरः संज्ञायाम् दारुशब्दउपपदेः प्राड् पूर्वाहनेरणोन्त्यस्य दार्वाधातः चारैवा चार्वाधातः चा
र्वाधातः ॥ नपेक्षेणतमसोः अपपूर्वाहनेर्हः अनाशोरर्थमिदम् ॥ क्लेषापहः पुत्रतमोपहः सूर्यः ॥ कुमारणोर्पेपो
सौवेतिदीर्घः ॥ कुमारधाती ॥ शिरसः शीर्षभावोनिपात्यते शीर्षधातिः लसणे जायापत्यो रकु हनेष्टकुलसणवर्तिक
तिरिजायाघोना पतिघोस्त्री ॥ असुनुष्यकर्तृकेच जायाघ्नस्तिलकालकः पतिघोपाणीरेखा पतघ्नंघतं
असुनुष्यती किम् आशुधातः सुद्रः अकथंवलभद्रः प्रलंबधः शत्रुघ्नः कृतघ्नः इत्यादि मूलविभुजादित्वात्

ह्रस्वस्यपितृकृतिनुक्

प्रभितः रजुछितः प्रछितः मित्रजितः प्रजितः सेनानोः अग्रग्न्यामाभ्यां नयते एणो वाच्यः अग्रगणी अग्रगणी ॥
भजोलिवः अंशभाक् प्रभाक् प्रहो नने विट्स्यात् आमं प्रतीत्यामात् सस्यात् अनने किं अन्तारः क्रये
च अदेर्विदः पूर्वणसिद्धे वचनमिदं वासरूपेति प्राप्ताः एवाधनार्थं कथ्यात् आमं मांसमसकः दुहः कपयश्च ॥
कामदुघा ॥ ॥ अयेभ्योऽपि दृश्यते ॥ ॥ मनिनः कनिपवनिपविच एते प्रयाधातोः स्युः निद्विगिकृति वशादेः
कृतर्दग्नः शनहिंसायां सुगर्मा प्रातरित्वा विडवन्नुनासिकस्यात् विजायत इति विजावा अण्टप्रपन
यने अवागा ऐदरे सुगर्मा किञ्च अयमपि दृश्यते उखास्यत पर्णध्वत वाहभ्रत प्रन्त पदान्तस्यानि
तेर्नस्पणत्वं स्यादुपसर्गस्यानिसितात्परश्चेत् हेमाणां आणसः कौडपथापादत्वं वाच्यम् आशीः इत्यो
त्वे पुः मोनोधातो प्रतान् प्रशान् गमः कौ अनुनासिकलोपः अंगगत गमादीनामिति वाच्यम् ॥ ॥

गिः

अनुनासिकस्य किञ्चलोपः
ह्रस्वस्य हिंसायां

अनिदितां ह्रस्व उपधाया किञ्चिदिति
असुप्तसुप्तसुखतदुदात्तः

मंसुअध
यतने

नारुप्यतिपुनः पदस्य दीर्घः

उत्तमो जीति उत्तमो
कुं जीति मस्य उत्तम

भ्रमुअननगस्थानि प्राजी

मध्य

ठ

परित्तः संयतः ऊडः चगमादीनामिति वक्तव्यमः लोपश्चः अनेगूः अनेभूः स्यः कचः चात्किप्रः शंस्यः
शंस्यः सुषजातो गिनि स्नाच्छीत्येः अजात्यर्थं सुपि धातोर्णिनि स्नाच्छीत्येद्योत्येः उत्तमो जीः मनः सुपि
मन्यते र्णिनिः दर्शनीयमानीः आत्ममाने स्वः स्वकर्म के मनने वर्तमानात्मतेर्धातोः सुपि खश चाणिनिः प
ण्डितमात्मानं मन्यते पण्डितं मन्यः पण्डितमानीः रचकाचो म्यत्पयवचः रजनादेकाचो म्यात्स च स्वाद्युज
वत् खिदने परेः मोलेमसाः गामन्यः वामश्लोः स्त्रियं मन्यः तनरं मन्यः भुवं मन्यः श्रियमात्मानं मन्यते
श्रिमन्यं कुलमः भाष्यप्रयोगाच्छो शब्दस्य ह्रस्वः सुमनोरभावश्च बहुलमामी श्लेषः यौनः पुन्ये सुप्युपदेधातो
र्णिनिः पुनः पुनः सीरं पिबंति इति सीरपायोणः उपीनरः भूतेः अधिकारेण मः वर्तमाने लट् इति यावत्
कारोपजः कारोपपदे भूतार्याद्यजे र्णिनिः कर्तरि सोमेने एवान सोमयाजीः कर्मणि हनः पितृव्यधातिः

आतोयुक् चिरादतो

अतोडि सर्वतामस्थाने ग्रा

नम्रदुचि
धारतिच
एनअधि
छुधातुः

इह २७ त्वाथ मरां सो अति दीर्घः

इत्यस्मीपातकगीतुक

ब्रह्म ब्रूण हवे वृकिप्रः ब्रह्महाः ब्रूणहाः ब्रूवहाः किंचित्सेवसिद्धे ब्रह्मादिषेव किंचित्सेवेति द्विविधनियमार्यमिदम्
एवमग्नेपि सुकर्म पापमन्त्र पण्ये वृहजः सुकृत कर्मकृत पापकृत मन्त्रकृत पुण्यकृत सोमे सुमः सोम
सुतः प्रनौवेः प्रनिचितः कर्मण्यन्त्यान्त्यानौः कर्मण्युपपदे कर्मण्येकारके चिनोतेः क्विपः प्रत्याधार
स्पलविशेषस्याख्यायामः श्येनद्वचितः श्येनचितः कर्मणी निर्विक्रियः कर्मण्युपपदे विपूर्वात कीर्णान्तेरि
निः कुत्सितः गृहणं कर्तव्यम् सोम विक्रयी घृत विक्रयी ह्येः कनिप्रः कर्मणि भूते पारं दृष्टवान् पारदृष्टा
रजनि युधिष्ठिरः कनिप्रः सुधिरत्नभाषित एष र्थः राजानं यो धितवान् राजसुध्या राजकृत्वा सहचः सहस्र
ध्या सहकृत्वा सप्तमं जनेर्दः तत्पुह्ये कृतिबहुलम् देरलुकः सरसीजमः सरोजमः उपसर्गवसंज्ञापामः
प्रजाः प्रनौ कर्मणि अनुपूर्वाजनेः कर्मण्युपपदेऽः पुमांसमनुरुध्य जाता पुमनुजाः प्रनेषपिह स्पृशेते ॥

मध्य.

६

अजः द्विजः ब्राह्मणजः अपिशब्दः सर्वोपाधि व्यभिचार्यः तेनधात्वन्तरापिकारकान्तरेष्वपि क्वचित् ॥
परितः स्वातापरिखा पञ्चम्यामजातौ जातिशब्दवर्जिते पञ्चम्यनेजनेर्दे संस्कारज ॥ प्रहृष्टज ॥ क्तक्तवतुः
निर्द एतौ निष्ठासंज्ञौ स्तु निर्द भूतार्थवत्तेर्धातो निष्ठास्यात् ॥ तत्रतयोरेवेति भावकर्मणोक्तः ॥ कर्तरि क्त
दितिकर्तरि क्तवतु स्वातं मया स्तुतस्त्वया विहृषु ॥ विश्वं कृतवा प्रदो जग्धि र्मसि किति ॥ स्पपिता दौ किति
चर्देकास्त्रवारणार्थं जग्धम् निष्ठाया मरणार्थं एयुर्दय भावकर्मणी ततो न्यत्र निष्ठायां सियो दीर्घः स्यात्
सियो दीर्घात् निष्ठातस्य नः सीणवान् ॥ भावकर्मणो स्तुसितः कामो मया पुणोर्णुव भ्रावो वाच्य ॥ तेनैक
च स्वान्नेद ऊर्णुत रदाभ्यां निष्ठातो नः पूर्वस्य चर्दः ॥ रदाभ्यां परस्य निर्दितस्य नो निष्ठापेक्षया पूर्वस्य धातो
ईस्य च ॥ शृः शोर्णः ॥ भिल्लः ॥ छिल्लः ॥ संयोगादेस्तो धातो र्प सवतः ॥ यणवत्संयोगादेण दन्तान्निष्ठात

ते ३

मध्यः दृष्टिकः व्यवस्थितविभाषेयम् तेनेहन समवस्थानः ॥ प्रश्नोऽग्नपाहने निष्ठातस्यनः स्यात् पश्यविभा
 १० षात् यस्य कचिद्देहविहितस्ततो निष्ठाया इहानः उदितो वेति त्वायां वा इहत्वादिहनेह समक्रः ॥ अ
 नपादोने किम उदक्तमुदकं कूपान दिवो विनिगीषायाम् द्युनः विजिगीषायान् द्यूतम् निर्वाणो
 वाते प्रवाते इति छेद निपूर्वादात्तश्चेत्कर्तान निर्वाणोऽग्निर्मुनिर्वा वाते तु निर्वातो वाते ॥ शुभः कः ॥
 निष्ठातस्य शुभः पचोवः पक्वः सायामः सामः स्यः प्रपूर्वस्य प्रात्स्यः संप्रसारणं निष्ठायां प्रस्योपरस्य
 म निष्ठातस्य मोवा प्रस्तीमः प्रस्तीतः प्रात्किमः स्यानः ॥ अनुपसर्गात् फल्लसीवहरो वा ॥ एते निपा
 त्यन्ते कवत्वेकदेशस्यापीदम् निपातनमिष्यते फल्लवान् अनुपसर्गात्किमः आदितश्च आकारेणो
 निष्ठाया इहान तिच चरफलोऽतादौ किमि प्रफल्लः प्रस्यविन्तः प्रकृशितः प्रोह्याधितः उत्फुल्लसं

वागति
मेधन
द्याः

श्रुत
शोष
तो

द्वारा ३

निपूर्वादातेर्नि
ष्ठातस्य नलम
स्यादातश्चेत्कर्तान

२०२०

त्रिफला
करोला
क्षीरमेदकशतनु
शतैर्निष्ठातस्य लावम

उत्पस्यनिपात्यते

मुद्रायेरलो उन्दीष्टिने
 विदमाने जे उपादाने हिलगायाम
 ध्यामधोपाने

कृत्विपोरुपसंख्यानम् नुदविदोन्नामाहीन्योन्यतरस्याम् निष्ठातस्वनः पुनः पुनः पुनः विन्नः वित्तः
 उंदीः वीदितोनिष्ठापानः मयपतेरीदितश्च निष्ठापाद्वानः उन्नः उन्नः इत्यादिः नध्याख्यादृष्टिम्
 दामः एभ्योनिष्ठातस्वनोऽनः ध्यातः अस्यातः पूर्तः एलोपः छेः कौरुलादावनुनासिकादौचप्रत्य
 येः मूर्तः मत्तः वित्तोभोगप्रत्ययेषोः विन्तेनिष्ठातस्वनिपातोयमः भोग्येप्रतीतेचार्येः वित्तः धनं
 वित्तः पुरुषः प्रनयोः किम् विन्नः भित्तंशकलं भिल्लमत्यत्रः कर्मण्यपरिणयेः कृतमत्यत्रः स्थापः
 स्तिनिर्दयामः स्फोटः इति निष्ठापानः निरस्कुपोनिष्ठापाद्वः यस्यविभाषेतिनिषेधेप्राप्तेपुनर्विधिः
 निष्कुषितः वसतिस्तुयोरिहः प्राभ्यास्तकानिर्दयोनिस्त्यमिहः उपितः सुधितः अत्रः पूजापानः त्कानिष्ट
 योरिहः अश्वितः गतौतु अक्तः लुभोविनाहनेः त्कानिष्टयोरिहः नतुगार्धेः लुभितः गार्धेतुः लुब्धः

चेचिंता
 याम् च
 धिउः म
 कायाम्
 लुपात
 पूरायोः
 मयमृद
 नेः मदम
 देः
 स्फापी
 वद्धोः

पुषनिस्त्वये

मिदिरिोदामः विदुः लामेः
 रो

पुषनिवा अगतौ
 सेः दुधनुमुः गायाम्

अंनुगतौ
 पुमगाधे

क्रिडाउपतोपनिषादिप्रमाणैश्च निषादअस्पत्कायामचक्रमसिद्धेपि

निषायागनिषेधेप्राप्तं विजल्य क्लिष्टातः क्लिष्टः

मध्य

११

क्लिष्टात्कानिष्ठयोः इदवाक्लिष्टमित्तिष्ठमूढचत्कानिष्ठयोरिदवापूढः क्वाचत्कानिष्ठवसे
इत्किंनस्मात्पवितमपूतत्काग्रहणं सुतरार्यं नोपधादित्यत्र हि तैव संवध्यते निष्ठागोः सिद्धिनिदि
द्विरिच्छः सेत्किंन आदिकर्मणि निष्ठायां वक्तव्यः आदिकर्मणि क्तकर्तृत्वे चाभ्यावकर्मणो
विभाषाभावादिकर्मणो भावे आदिकर्मणि च आदितो निष्ठाया इदवा प्रस्वेदितश्चैव प्रस्वेदितं ते
न त्रिष्विदेति भ्वादिभ्यश्च ह्येतन्निमित्तं साहचर्यात् स्विद्यते स्तुस्विदित इत्येव त्रिमित्वा निस्विदादिवा
दिभ्वादिच प्रमेदित प्रस्वेदित प्रधर्षित धर्षितं तेन सेत्किं प्रस्विन्न स्विन्ननेनेत्यादि मपतिमिहा
यात् सेत्निष्ठा किल धर्षित समायाः किम् अपमृषितं वाक्यं प्रविश्य मित्यर्थः इदुपधाभावादिक
र्मणे स्यतस्मात् इदुपधात्परभावादिकर्मणो सेति निष्ठा द्युतरीतो वासुदहर्षे किन्न द्युतितं द्योतितं

प्रद्योतितः १
 हाठः कषसाधोद्यः दुपमः शिषआलंगनः प्रीडः स्वप्रेः
 हाठलोपः क्वागतिनिवृत्त्याः आसउपवे ५८७८९

सुहितं मोदितं साधना प्रद्युत्तितं प्रमोदितं प्रमोदितं साधुः अट्टपथात्किं विहितम् भावेत्यादि किम् रुचितं

कार्पापणम् सट्किम् कुष्ठम् शविकरणेभ्य एवेष्मते नेह गुध्यते गुधितम् निटागंसेटि रोहर्वापः भावितः ॥

भावितवान् दृष्टेः पूलबलपोः ॥ स्पूलबलवत्तिचनिपात्यते दधाते हि ॥ ताहो किति हितम् ॥ हाहो ॥ घुसंजस्य

दाइत्यस्य दत्ता हो किति चत्वं दत्तः गत्सर्पाकर्णकस्त्रिषशीङ् ^{५५} स्यात्सर्वसृजनहृहृजीर्षतिभ्यश्च एभ्यः कर्तरि क्तः

सा भवकर्मणोश्च गंगां गतः गंगां प्राप्ताः गङ्गानः सः लक्ष्मीमाप्तिष्ठो हरिः शेषमधिगम्यति न च तिसृतिमा

स्वामितिक्रिस्ति वैकुण्ठमधिष्ठितः शिवमुपासितः हरिदिनमुपोषितः ॥ राममनुपजातः गरुडमारूढः^{२५} विश्वम

तु जीर्णः पक्षे प्राप्तं गंगा तेनेत्यादि ~~क्षोधिकरणे च प्रौढ्यतिग्रहवसानार्थेभ्यः~~ ॥ राभ्योधिकरणे क्तः स्याच्चाद्यथा ॥

प्राप्तं मुकुन्दास्यासितमिदं दृष्ट्वा तं रामपते ॥ भुक्तमेतदन्तस्मै तूचुर्गोष्पोदिह स्रवः ॥ पक्षेऽशिरकर्मकत्वात्

प्रो.पइतिवि. प्रत्ययसालार्थइतिभुंके.

यदिति भुंक्ते. दशभरवन्दने
 वाजाकर्मणिमाऽः
 उत्तरेणित्ताकारः ३

विश्वदत्तस्योचनध्याः

मुद्रायाः ललाटव्याख्याः

अथ जालमन्त्रायां
आचि १५५ पालेन

प्राप्तापरो

म. कौ. कर्तारिभावेच. प्रासितो मुकुन्द. प्रासितं तेना गत्येयं. कर्तारि कर्मणि च. रमापतिरिदं यातः तिरिदं यातः.

१२. मुजेकर्मणि. प्रनन्तेनेदं भक्तम्. वर्तमाने इत्यधिकृत्य. त्रितः तः. द्विषः. मतिवृद्धि. पूजायेत्यर्थः. एतां मतः. शीलस
माधो

उपभवे इष्ट. बुद्ध. विहित. पूजित. प्रचित. चकारेणुक्तसमुच्चयार्थः. शीलितोरसितः स्नात. प्राक्कषोजुष्टादि.

ननु सकेभावेक. कौवत्वविशिष्टभावेकालसामान्येक. ज. त्योत. हसीतम्. सुवर्णोर्द्धनिर्. भूत. सुता. पञ्चा.

जीर्णतेरन्त. भूत इत्येव. जरन. जरन्तो. वासरूपन्यायेन निर्हपि. जीर्णे जीर्णवान्. छन्दसिलिह. लिह. कानन्या.

कसुच. भूतसामान्ये छन्दसिलिह. तस्य कानच कसुवास्त. तज्जगत्वात्मनेपदम्. चक्राणः. न्वात्र. जगन्वान्.

कवपस्तुवाहुलकास्त्रोकेपि मस्यने. तंतस्थिवांसंनगरेपकएठ. श्रेयांसि सर्वा एषधिजसुषस्त इत्यादि.

वत्तकाजादयसां. कृतहिर्वचनानामेकाचामादन्तानां घसेश्चवसोरिज. स्थानान्येषाम्. आदिवातन.

अदभशरो

चलभयलो

इशागतौ.
इशोयरा

सद्विषयसारागत्यवसादनेषु
वसनिवासे.

भसगायाम

स

नलोपोन

अरितिन

स्वलोप

सामानुदधि

शितभजादे

रुगपस्य

उद.

वचपीर

भावरौ

इतिज्ञानं जसिवा न एषां किं वभूवान् भाषायां सद्वचुवः । सहादिभ्योभूतसामान्येभाषायां लिङ्वा स्यात्तस्य

चनित्यं कसु निषेदुषीमासनवन्धधीरः । प्रधूषपस्तामभवञ्जनस्य सुश्रुवान् उपेयिवाननावाननूवानश्च एतेनि

पात्यन्ते उपादिणः लिङ्वा कसु ईद उपेयिवान् नोत्रोपसर्गस्तत्रम् । र्पिवान् नोत्रोद्वाते कसोरिजभावश्च प्रा

नश्चान् प्रनोर्वचेः कर्तरिकानच । वेदस्यानुवचनम् कृतवान् प्रनूवानः । लटः शतशानचावप्रयमासमा

धिकारोः । प्रप्रथामानेन सामानाधिकरण्ये लट् एतौ वास्तः । शवादिः पचंतं चैवं पश्य । प्रनेमुक् । प्रज्ञः स्यात्

असभुविः । पचमानं चैवं पश्य । लज्जितनुवर्तमानेपनर्त्तद् ग्रहणात्प्रथमार्थमानाधिकरण्येपि क्वचित् संहिजः ईदसः

आनस्य आदेः परस्य आसीनः । विदेः शतुर्वसुः भवेत्ते परस्य शतुर्वसुरादेशो वा विदन् विद्वान् तौ सन्त तौ शत

श्रसोरश्चोशानचौ सत्संज्ञौ । लटः सहा करिष्यतम् करिष्यमाणं पश्य । ताद्योत्यवयोवचनशक्तिपुवानश्च । प्रनेजु

उपचस्पकि सिः । असद्वचने उच्यते । अकारोऽप्युच्यते ।

विद्वानि एषद्योत्येषु कर्तारिवाचनम् । हुपनादन्तौ । शवादिभ्यो विद्वम्

आशामो
जनि.

असभुविः
आसः पर

स्पआन
स्पईस्पार

श्रसोरश्चोशानचौ सत्संज्ञौ

उपचस्पकि

संयोगाभस्पलोपः

सिः । असद्वचने उच्यते ।

उच्यते । अकारोऽप्युच्यते ।

विद्वानि

एषद्योत्येषु कर्तारिवाचनम् । हुपनादन्तौ । शवादिभ्यो विद्वम्

हुपनादन्तौ । शवादिभ्यो विद्वम्

ममभारते
मृगमि
रं

गमद्वेतिउपधालोपहोहोभेतिनेषुलुत्तम्
हन्तिहागत्या

जनीप्रादुर्भावे. उपचर्याके. पतुपतते. मदीहर्षे.
रुपरीप्रोवभिप्रोतीच

यतुवर्तने. यधुव
हो. सहम

मध्य. हानः कवचं विभ्राणः शत्रुनिघ्नानः शक्येन लोचनतुहर्ननत्सायुकाः पु. किपमभिव्याप्यवस्यमाणाः प्रत्ययास्तर्कतो. चर
च्छोलादिषु कर्तृकेषु बोधाः कर्ता कर्तान्. सहिगहिपतिरपि निद्रातन्द्राप्रहाभ्यः शालुनः. आद्यास्तपश्चु रायोः. ३

१३ गदावन्ताः स्यहपातुः शोडोवायः शयालुः प्रलंछनः निराहन्. प्रजनो. त्यतो नमस्स्यपत्रपटुदधुमहव होहर्षश
अचः परस्मिन् पूर्वविधौ. स्थानिजत्वा तदुत्तमानः इहमुचः प्रलंकरिह्मुः गलाजिह्वश्चलुः गिरयं नतुकिन्तेन स्पर्शत्वं न गलाह्नुः गित्वान्नपण जिह्वुः स्यात्तु ये. जिज
गदुयालुः चामरवः शुकः कितीत्यत्र गकारप्रक्षेपानेह भूह्नुः वसिष्ठविधायिषिषे. कुः वसुः गधुः धह्नुः सिमुः शमि तिनिक
पतयालुः दयालुः सदाभ्योचिनरा उकारश्चकुचार्याः इति काशिका अनुबन्ध इति भाष्यम् तेन शमिनि नराणि मिनीतेरेत्यत्र त्वा
निद्रातुः उगितेश्चतिहस्वविकल्पः नचैवं शमीनामीत्यादौ नुम्प्रसंगः कल्लग्रहणमपहृष्य कल्लन्नानामेव तद्विधानात् तं दयालुः
आहूतुः नोसतोपदेशस्येति हदिनिषेधः शमी. तमीत्यादि संठवानुरूपधातुमाज्जसपरिसंसृजपरिदेविसंज्वरपरिस्त्रिप

दमी. शमी. भूमी. धामी. कृमी. प्रमादि.

चसीउद्देशे. गधुभूमिकाक्षायाम्
धपप्रहृते. क्षिपवेरतो. ४

रिरुपरिवदपरिरुपरिमुहदुपदिपुहुहहसजा॥ कीउविविवत्तजरजभजातिचसंपवरमुपाभाहनश्चिनु
णस्यात्सम्पर्कौकपलसकत्पत्तंभ॥विकाषीविलासीविकत्पीविसंभी॥अनेचलमःचाहोअपलाषी
विलाषी॥चलनश्चार्थादकर्मकाद्युचचलनार्थोच्छार्थाचयुक्त्यात्चलन॥चोपन॥कंपन॥शब्दन॥रक्षणः
अकर्मकाल्किं पठिताविद्याम्अनुहोतेतच्चहलादे॥अकर्मकाद्युचवर्तन॥वर्हन॥अनुहोतेतत्किम्भविता
हलादेकिंएयिता॥अकर्मकाल्किंबसितावस्त्रम्निर्हंसकिंस्वादविनाशपरिसिपपरिरुपरिवादिद्या
भाषासूयोवुञ्चपञ्चम्येयप्रथमाएभ्योवुञ्चनिर्हंक॥हिंसक॥देविकुशेशोपसर्गे॥आक्रोशक॥उपसर्गेकिं
देवयिताक्रोष्टालपयतपदस्याभूटपहनकमगमपृथक्कन॥लाषक॥पातुक॥जल्पमिसकुहलुण्ठ
हृजःपाकन॥जल्पाक॥सनाशंसमिसु॥चिर्वकिं॥आशंसु॥मिसु॥स्पर्शभासपिसकसोवरव॥स्यावरः॥०

म. को. ईस्वरः भास्वरः पेस्वरः कस्वरः यश्च पञ्चः । पातेर्षजः जाह्नवः । तस्याचः परस्मिन्निति स्थानि वभ्रा
१४ वे प्राप्ते न पदान्तद्विर्वचनवरेयलोपस्वरसवर्णानुस्वारदीर्घजश्चर्विधिषु पदस्य चरमावयवे द्विर्वचनाः
दौ च कर्तव्ये परनिमित्तो जादेशो न स्थानिवत् इति यलोपं प्रति स्थानिवत्त्वे निषेधाद्धोपो व्योर्वलि इति यः
लोपः । अद्धोपस्य स्थानिवत्त्वमास्यातो लोपे प्राप्ते वरे लुप्तं न स्थानिवत् पायावरः । आजभ्रासधुर्विद्युतोर्जि
पृजुग्रावस्तुवः किपः विभ्राट् भाः भासौ धूः । धुरौ विद्युत् ऊर्कपूः पुरैः दृशिग्नुहृणस्यापकर्षणाज्जवते
दीर्घस्यात् जूः जुवौ ग्रावस्तुत् प्रमेभ्यो पीदृश्यते किञ्चिप्रच्छापनस्तु कदमुजु श्रीणां दीर्घोः संप्रसार
णश्च । वतीति वाक् पछुति ति प्राट् आयतं स्तौति इति आयतस्तः । कटं प्रहृते कटपूः । जरुक्तः । अयति
हरिंश्चिः । ध्यायतेः संप्रसारणश्च । ध्यायतीति धीः दाम्नी शसयुजस्तुत् दसि सिचमिह पददंशनहः ॥०

[illegible]

श्रीगणेशायनमः ॥ दक्षिणद्वयकुराडलीकृतलसकोदराचराडभुगध्वस्तोदराड

विपक्षमण्डलमथत्वावैक्षम्येरां ॥ वलाङ्गारिडिवमुक्तकाराडवल्यन्वालावली

तासुवभ्रशुत्तवासुवहृष्टपासुवमहोकोनक्षतीशस्मरेत् ॥१॥

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

७५५८।

समस्तश्रीगुरुः।

अस्मि वीरतनयावरवीरप्रेयसीचक्रद्वीरस
वित्री॥ निक्कमंयुधितथाविदधीथायेननोभवति
तातविकल्पः॥१॥ यामिप्रयसिवारिदागमदिने
जानीमामागतंवितांचेतसिमाविधेद्विक्थयत्येव
सवाख्येमयि॥ निश्चासेपवनायितंवरत्नेनो रंगैःक
दंवायितंकात्माकेतकपत्रकायितमहोदृग्भापयो
दायिते॥१॥

वज्रसुहृदसिचवधेति निपातनाद्वारिणेति भा
 षाया मिठाभावंतस्मान्निपेयोमिति याह। अदंतादेवेति
 एवं च भारद्वाजमतेन स्पादिते विकल्पः फलितः। प
 पिष्ठापाथपेजिष्ठा। पपक्य। अजंताकारवान
 वार्पस्य निट्थालिवेहयं। अकारवानिति फलित
 कोरवानित्यर्थः। अत्वत इति तपरकलोत्तर॥ इह
 मिति। यस्मात्पनिट् स अदंतस्थालिनिपातिट् भवती
 त्यर्थः। ननु सुहृदसुश्रूणं मपि पन्निभारद्वाज नियम
 दिट् स्यात्॥ न चैवं कादिस्त्वेतेषां पठने निरर्थकं
 स्यादिति वाच्यं। न तपठनस्य वमादिषु इत्यनेन व्यर्थत
 या सफलत्वात्। अन्यथा कादिनि यस्मा न त्रिंश
 भमोद्वोरः स्पादित्वा शंकायाह। न चेति। यो गद्वेति।
 कादि यो गप्रापितं स्पृजने निवर्तकः कुत इत्यपेक्षा प
 माह। अनंतरस्येति। न चैवं तु पदशः। इत्वत इत्यस्य
 वाधे स्पादित्वा वाच्यं। अत्वत्सुधा जेषु अदंतत्वादर्शने
 न यद्यत्वतेऽप्यलिङ्ग रिति षधस्तर्हि अदंतादेवेति नि
 यंतु मशकात्वात्। ननु तर्हि अचंस्तास्वदित्यस्य व
 वाधोऽस्तु तत्कथं यो गद्वयप्रापि मत्तस्येति युक्तं। अ
 नाहुः। उपदेक्षोऽचंस्तास्वदित्येवं सत्त्वे कृते पिता स्व
 त्थलीत्यादिपदानां मित्रोपदेशपदस्याप्यनुवृत्ति सं
 भवे। अत्वत् इति स्त्वेने उपदेशपदस्य अच इति पूर्व
 सूत्रेण तास्वत्थलीत्याश्च करणानुभवे समानयोग
 क्षेम इति ज्ञायते। तस्मादिष्टानुत्तेषां च यो गद्वयम
 विवाधते। यदि तु उपदेशत्वत्तु अनत्र तास्वत्थत्यनिर्वा
 नित्यमित्येका योगः स्वीक्रीयते तदनास्त्वैव शंका ले
 शोऽपि। निवोधश्चिन्मा रद्वाज नियमेन ४॥ ॥

श्रीः ॥ नोत्तरपदेऽनुदात्तादावपि धिधीरुद्रप्रथमं धिषुः च धिव्यादिवर्जितेऽनुदात्तावुत्तरपदे प्रागुक्तं नः शतुरनुमोनयजादीः अनुमयः शत
प्रत्ययस्तरंतादन्तोदात्तात्परान्दी अजादिर्विशेषादिविभक्तिरुदात्तास्यात् ह्रस्वनुङ्प्रथमनुपुः ह्रस्वान्तादन्तोदात्ताः नुटश्चपरोमनुपुऽ
दात्तः अवः कर्तयकिः उपदेऽजंतानां कर्तयकिपरे आद्युदात्तोवाः लूपते केदारः स्वयमेव यतोऽनावः यत्प्रत्ययांतस्य ह्रस्वः
आद्युदात्तो नावंवर्जयित्वा अन्तोवत्पाः अवतीशब्दस्यांतोदात्तस्य वेत्रवती

श्रीगणाधिपतये नमः॥ श्रीसरस्वत्यै नमः॥ श्रीगणेशाय नमः॥

गतिकारकोपपदात्कृतः एभ्यः कृतं ते प्रकृतिशक्तिस्वरः स्यात्
न्यायधनत्ता। ज विवका।।। मृ० या अथ धनत्ता अत्र अष्टक एतदंता नां गतिकारकोपपदात्परिप्रेक्ष्योक्तं तदुदात्तः
क्रियायाधो। तको नायं सर्वस्मिन्वाचकः॥ नापि क्रियापक्षोपी संबंधस्तु मेव कः

3

Handwritten text in a script, likely Devanagari, arranged in approximately 12 horizontal lines. The text is extremely faded and illegible due to the age and condition of the paper. The script appears to be a form of Sanskrit or a related language, with some characters resembling 'ॐ', 'नमः', and 'शिवः'.

गुप्त
१

न

श्रीत्रिपुरसुन्दर्यै नमः॥ ॥ अथातो गृह्यस्थालीपाकानां कर्मपरिसमुद्योपलिप्योत्थिरव्यो
दुत्पाभ्युक्ष्याग्निमुपसमाधाय दक्षिणातो बुलासनमास्तीर्य प्रणीय परिस्तीर्यार्थं वहासा
द्यपवित्रे कृत्वा प्रोक्षणी संस्तुत्यार्थं वत्सोक्ष्य निरूप्याज्यमधिश्चित्पपर्यग्निं कुर्यात्कवं प्र
तप्य संमृज्याभ्युक्ष्य पुनः प्रतप्य निरध्यादाज्यमुदास्योत्पूया वेक्ष्य प्रोक्षणीं च पूर्ववदुपय
मनो कुशानादाय समिद्धोभ्यादाय पर्युक्ष्य जुहुयादेष एव विधिर्यत्र क्विद्धोमः॥ १॥ आवस
थ्याधानंदारकाले दायाद्यकाले एकेषां वैश्यस्य बहु पशोर्गृहाह्निमाहुत्य चातुष्पाशप
चनवत्सर्वमरणप्रदानमेकै पंचमहायज्ञा इति क्रते रग्न्याधे यदेवताभ्यः स्थालीपाक
ऽपयित्वा ज्यभागा विष्ट्वा ज्यारुतीर्जु होतित्वनो अग्ने सत्व नो अग्ने इमं मे वरुणा तत्त्वा
यामियेने शतमया आग्ने उदुत्तमं भवतन्न इत्यष्टौ पुरस्तादेवमुपरिष्ठात् स्थालीपाकस्याग्ना गुरुः
धेयदेवताभ्यो हुत्वा जुहोति स्विष्टं कृते चायास्यग्ने वषट् कृतं यत्कर्मणा त्पटिरिव देवा गातु

गुरुः
१

कविचेरसिद्धत्वेन तदेकवाक्यता पञ्चसंज्ञाया अपित दृष्ट्याः सिद्धतया मूलशब्देः नुवृत्तपूर्वत्रासिद्धमित्यत्र तत्पूर्वशब्देन तदेकवाक्यता
पञ्चसंज्ञाया रसो मादित्यस्य प्रदीतमशक्यत्वम् ॥ **सतेन** कार्यकालपक्षेः पिपाहकृतपूर्वत्वस्यानपगमेन संज्ञाप्रत्यसिद्धत्वं दुर्वीरमित्यपा
स्तमित्वेन ॥ **अप्रगृह्यादसदिति** न्यासेनैव सिद्धौ सामान्यसंज्ञाकसूत्रकरणसामर्थ्येन कुतः प्रगृह्यादित्यत्राप्युपस्थित्या तत्सामर्थ्येना
सिद्धत्ववाधात् ॥ हे सुकां मुकं इत्यादौ व्यवस्थितविभाषाश्रयणात् सूत्रमतेपि नानुनासिक इत्याशयत् स्पष्टं चेदं भाष्ये ॥ **मेदतीत्यनुकर**
ण इति ॥ प्रकृतिवदनुकरणमित्यतिदेशेन परत्वात्पदांतत्वप्रयुक्तः प्रकृतिभावस्तत्र तेनातिदेशेनातिदेशेन प्रगृह्यत्वं तु न ॥ **त्येगयद**
त्यादावनुकार्ये फलाभावेन प्रगृह्यत्वाप्रवृत्त्या तदनुकरणोऽतिदेशेनासिद्धोपदेशे प्रवृत्तिरेव वाच्येति भावः ॥ **अन्यथा** चेति ॥ **अनभिमत**
तत्वेत्यर्थः ॥ तदाह ॥ **नासंज्ञा इति** ॥ स्मरणे इति ॥ विस्मृतस्मरणानि ॥ यताद्योतक इत्यर्थः ॥ **मर्यादाभि** विधावित्यत्र मध्यमपदलोपी समासः ॥
तत्सहिते भिविधावित्यर्थः ॥ **सहस्यर्थे** इति ॥ तद्वृत्तित्वेन तस्यानरुक्ते स्पष्टम् ॥ **अव्ययीभावाभावश्च** श्रुतौ कृतं तदसत्त्वाद्वा ॥ **अत्रपरत्वा**
दिति ॥ **नवयथोद्देशे** ओदित्यस्येति शब्दनिरोधेन तत्परांतरंगत्वमिति वाच्यम् ॥ **कार्यमात्रयो** म्यता संभावना यामेव पूर्वयथोद्देशः ॥ **पिप्रवृत्ति**
स्वीकारेण पदांतरसंबन्धनिमित्तकतयोभयोः समत्वात् ॥ **नवैतदभावे** नित्यविधिद्वारा इति शब्दातिरिक्ते ओदित्यस्य निपातातिरिक्ते सं

॥ क. श. ३ ॥ बुद्धावित्यस्य वारितार्थेन सामर्थ्याभावादेवं च फले विशेष इति वाच्यम् ॥ परत्वेन विकल्प प्रवृत्तावभावपर्यंतमप्यस्य जायते तस्य सकृदिति
न्यायेन नित्यस्य तदभावे प्रवृत्तेः ॥ अतएव न यदि विभाषा सा कांक्ष इति सूत्रं निषेधीयो यत्र विभाषेति संगच्छते ॥ अथ परत्वादेतत्प्रवृत्ता
वप्यनेन निषेधाभावे पूर्वसूत्रस्य दुर्वीरत्वेन सा दुर्लभा स्यात् ॥ न च सर्वसूत्रे ओदंतस्य कार्यतया संबुद्धौ वेत्यत्र विशेष्यासन्निधानेन तदंत
विधिविरहादोकारस्य कार्यत्वेन निम्नविषयत्वे कथं विप्रतिषेध इति वाच्यम् ॥ नुमनुदोरिव विषयभेदेऽपि फलविरोधेन विप्रतिषेधसं
भवात् न वा कशरसूत्रेणान्यत्र संज्ञानां बाधबाधकभावाभावस्य स्थापितत्वेन परत्वादिकल्प इत्यसंगतमिति वाच्यम् ॥ संज्ञाया सक
त्वात् स्थापकस्य च विशेषणपेक्षत्वेन संज्ञाभेदविषयत्वादिति भाव इति केचित् ॥ परंतु पदान्तरसंबंधोत्तरं प्रवृत्तावपि वैकल्पिकस्य वि
शिष्टपदनिमित्तकत्वेन बहिरंगत्वमस्त्येव ॥ संबुद्धाविति तु निपातपदानुवृत्तये ॥ अन्यथोदंतनिपातस्यो वेति विकल्पापत्तिः ॥ सर्वत्र
परत्वादित्योक्तत्वादप्यबाह्यादित्येवार्थः ॥ ओतग्रहणानुवृत्तये पुनरोत्तरग्रहणेनापि निवृत्तिमिदो वै विचार्यमेव संबुद्धिग्रहण
मित्याहुः ॥ आवश्यक इति ॥ अन्यथैकोऽसवर्ण इत्यत्र मंडकानुवृत्त्यापत्तेः ॥ सा च संबंधतदभावो भयकल्पनापत्त्याऽन्यायेति भावः ॥ अ ॥ राम ॥
नुत्यास इति ॥ अतएव तस्याः श्रवणं न ॥ अभेदविवक्षापदार्थविश्वार्थवत्सूत्रे निरूपयिष्यते ॥ न च लिंगसर्वनामनपुंसकताभ्युपगमे ॥ २४ ॥

दत्तकश्चायं दये को वै भवा न यः ॥ ४८ ॥
तत्रिष्टुति तं गतो ॥ रत्ने न्न तमि नो नः
निष्ठि रेष मला पद्मः समानी तो धने
ये वा छि मलि म म्लान पं क ज्ञा ॥ ४९ ॥
स्वावति छति ॥ तथा रं स्पं दन वरो यः
सो क क्री ति दा ना न वा नि दी ज्ञा चे या ह
स्य भो न रत्न वं प रि ज्ञा ने ॥ ५० ॥ निष्ठु न र
जा न यः ॥ व कि र पि द मे नु भ्य म मि
दे स्पं द र त्ना नि स म स्ता म्हा न नि
त्वे या क र्मा ज्ञा र त्य नो ॥ ५१ ॥ अ धि
मु नः स न दा च उ मु उ यो ॥ अ य का

॥ ५१ ॥

निर्गता यं तु कु स भ उ
मिमा च ल कु ता श्र या ॥ ५२ ॥
रैः ॥ ५३ ॥ का प्या स्तो स्त्री म हं ॥ ५४ ॥
चिं डो मुं ड अ ज्ज से कुं ज नि र्मु ॥ ५५ ॥
सा तो व सु म नो न रा ॥ का प्या स्ते
व त्तं ॥ ५६ ॥ न च ता ह कु चि द्रु पं
म सो दे वी ग र्प य ता च सु रेश्व र
त य ती दि न्ना स्ति षा सा तु ति
॥ ५७ ॥ या नि र ता मि म र्ण को
नु स म स्ता नि सा प्र तं ता नि तो
अ ज र त्ने पु रं द रा त् ॥ पा रि त्ति

॥ ५८ ॥

॥ ५९ ॥

र त थे द वे ॥ को वै र म य या
प व न किं च च के तु च कि को
उ याः प ना डि ताः ॥ ६० ॥ र ता
रा ह ताः ॥ म ना मु रा भ्या न
या स्मा कं व को द नो य या
य म मि न र नो पा स्प र मा
तं नो भे रं ॥ उ न मु र्ज जे न
॥ ६१ ॥ वा ऊ चुः ॥ न मे दे कु
न मः प्र ह स्पे न प्रो ये नि दे
न नो नि त्या ये को ये धि
पि मु र वा ये स न नो न मा

॥ ६२ ॥